

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

**DIPLOMSKO DELO
ODLAGANJE ROJSTEV V RAZVITIH DRŽAVAH
EVROPE**

Ljubljana, september 2006

ADAM RESMAN

IZJAVA

Študent/ka _____ izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. SPLOŠNO O RODNOSTI	2
2.1. DEJAVNIKI RODNOSTI	2
2.2. SODOBNA RODNOST V EVROPI	3
3. DEJAVNIKI ODLAGANJA ROJSTEV	4
3.1. PODALJŠANO IZOBRAŽEVANJE	4
3.2. KONFLIKT MED VLOGAMA ŽENSK: ZAPOSLENOST IN MATERINSTVO	7
3.3. SPREMEMBE V BIVALNIH UREDITVAH TER V ODNOSIH MED PARTNERJI	9
3.3.1. Zapustitev doma staršev	9
3.3.2. Oblikovanje partnerskih zvez	9
3.4. KONTRACEPCIJA IN POMEN NAČRTOVANE RODNOSTI	12
3.5. OSTALI DEJAVNIKI	13
4. PROCES ODLAGANJA ROJSTEV V EVROPSKIH DRŽAVAH	14
4.1. ODLAGANJE ROJSTVA PRVEGA OTROKA	15
4.2. OSNOVNE ZNAČILNOSTI ODLAGANJA ROJSTEV V EVROPI	17
4.3. REGIJSKA ANALIZA	21
4.4. SPREMEMBE V ČASOVNI STRUKTURI ROJEVANJA OTROK: NARAŠČAJOČA POLARIZACIJA	26
4.5. ODLAGANJE ROJSTEV IN NJHOVO KASNEJŠE NADOMEŠČANJE: ANALIZA RODNOSTI STAROSTNIH KOHORT	30
5. RESNOST POSLEDIC ODLAGANJA ROJSTEV ZA PRIHODNOST	34
5.1. POJAV NAJNIŽJIH STOPENJ TOTALNE RODNOSTI	34
5.2. EVROPA: DRUŽBA BREZ OTROK	36
5.3. ODPRAVLJANJE POSLEDIC ODLAGANJA ROJSTEV IN NIZKIH RODNOSTI: PREGLED NACIONALNIH DRUŽINSKIH POLITIK	38
6. SKLEP	41
LITERATURA	43
VIRI	45

1. UVOD

Rodnosti in vprašanjem v zvezi z njo se danes posveča veliko pozornosti. Stopnje totalne rodnosti so danes v večini razvitih evropskih držav že tako nizke, da niti približno ne zadostujejo več za enostavno obnavljanje prebivalstva. Tako nizka rodnost pa povzroča številne demografske, socialne in ekonomske težave, zato so številni demografi v svojih analizah osredotočeni na odkrivanje in razlago temeljnih vzrokov teh ponekod že kritično nizkih evropskih rodnosti.

Pri iskanju vzrokov nizkih evropskih stopenj totalne rodnosti (STR) pa so si demografi enotni, ko v ospredje postavljajo proces odlaganja rojstva otrok na vse poznejše starosti mater kot enega glavnih razlogov za to, da se je evropska rodnost znašla na tako nizki ravni. Mladi ljudje so v začetku svojega obdobja odraslosti postavljeni pred zelo pomembne odločitve. Tako se srečujejo z naraščajočimi pritiski po vse višji izobrazbi, ki edina omogoča pridobitev ustreznega položaja na trgu dela, z vse bolj spremenjenimi življenjskimi potmi glede bivalne ureditve, partnerske zveze in tudi glede vloge starševstva. Vse težje razmere in stalna negotovost silita mlade pare v vse bolj temeljite in preišljene odločitve glede rojstva otrok. Pri tem pa pri večini mladih ljudi ne gre za vprašanje, ali otroka imeti ali ne (želja in potreba po starševstvu je še zmeraj močno prisotna), ampak predvsem za izbiro primerne trenutka za rojstvo otroka. In ker mladi danes porabijo velik del svoje mladosti za investiranje v kvaliteto svojega življenja, se za ta trenutek odločajo vse pozneje.

Namen tega diplomskega dela je predstavitev samega pojava odlaganja rojstev otrok ter analiza omenjenega procesa, njegovih značilnosti ter posledic, ki jih prinaša posameznikom in celotnim družbam v razvitih državah Evrope. Odlaganje rojstev otrok v vse kasnejša leta je namreč ena glavnih značilnosti sodobne evropske rodnosti. V prvem poglavju bom predstavil nekaj splošnih pojmov glede rodnosti ter opisal značilnosti modernega (sodobnega) rodnostnega režima v Evropi. Sledi poglavje o temeljnih determinantah oziroma dejavnikih, ki povzročajo spremembo rodnostnega obnašanja ljudi v smeri odlaganja rojstev.

V osrednjem delu diplomske naloge se bom osredotočil na opis samega procesa odlaganja rojstev, predstavil bom njegove temeljne značilnosti ter zgodovinski razvoj procesa, ki je potekal z neverjetno hitrostjo in v slabih treh desetletjih zajel celotni evropski kontinent. Sledi analiza štirih evropskih regij in njihovih tipičnih predstavnic glede na proces odlaganja rojstva otrok, njegove značilne lastnosti in posledice procesa na rodnost in na življenje ljudi nasploh. V nadaljevanju poglavja bom analiziral proces odlaganja rojstev še z dveh različnih metodoloških vidikov: najprej bom predstavil trend polarizacije v časovni strukturi rojevanja otrok, potem pa sledi še analiza rodnosti in odlaganja rojstev v starostnih kohortah.

Odlaganje rojstva otrok, ki se kaže v vse višji starosti žensk ob rojstvu otroka, poteka vzporedno z zniževanjem stopenj rodnosti v Evropi. Tako vse večja populacija žensk odlaša z rojstvom prvega in naslednjih otrok do poznih let (pogosto šele po tridesetem letu starosti), kar pomeni, da je doba, v kateri ženske rodijo otroka, vse krajša in je pretežno skoncentrirana v drugi polovici reprodukcijskega življenja, to pa povečuje možnost, da bodo nekatere od njih ostale ob koncu svoje reprodukcije brez otrok. S tem pa narašča grožnja za razvite evropske družbe, v obliki izjemno nizkih STR in visokega deleža žensk, ki bodo ostale brez otrok (nevarnost nastanka t. i. družb brez otrok). V zadnjem poglavju bom predstavil omenjena problema in analiziral dejanske možnosti za njuno uresničitev v Evropi ter opisal nekatere ukrepe prebivalstvene politike, ki jih sprejemajo posamezne države, da bi omejile ali celo preprečile posledice zgornjih problemov.

2. SPLOŠNO O RODNOSTI

Rodnost je demografski pojav, ki ga dobimo tako, da povežemo število rojstev v nekem prebivalstvu s številom tega prebivalstva kot celote ali z njegovimi posameznimi deli. Gre za demografski pojav, ki predstavlja pozitivno komponento naravnega obnavljanja prebivalstva. Brez rojevanja naravna reprodukcija prebivalstva ni možna ali celo več, brez rojevanja na določeni ravni ni nemotene reprodukcije človeške populacije (Malačič, 2003, str. 83).

2.1 DEJAVNIKI RODNOSTI

Rodnost je odvisna od številnih determinant, med katerimi ločimo neposredne vzroke rodnosti od posrednih dejavnikov. Neposredni vzroki so površinski izraz zapletenega in med seboj na različne načine povezanega delovanja posrednih dejavnikov. Poznamo veliko različnih neposrednih vzrokov rodnosti, v splošnem pa jih lahko razdelimo v tri glavne skupine¹: vzroke spolnih odnosov, vzroke zanositev ter vzroke nosečnosti in poroda.

Posredne dejavnike rodnosti, ki delujejo prek neposrednih vzrokov, lahko delimo v več skupin: biološke, ekonomske, družbene, kulturne, antropološke in psihološke dejavnike. V razvitih državah je poudarek predvsem na ekonomskih (zaposlovanje žensk-mater, preobrazba družine, materialna življenjska raven, naraščajoči stroški starševstva, spremenjeni ekonomski odnosi med rodovi idr.), ki so povezani z ekonomsko vsebino življenja človeka in njegove reprodukcije in na družbenih dejavnikih, kot so družbenoekonomski položaj posameznika, njegov poklic, izobrazba ter družbeno sprejete reproduktivne norme (Malačič, 2003, str. 114–116).

¹ Neposredne vzroke rodnosti sta v omenjene skupine klasificirala K. Davis in J. Blake.

2.2 SODOBNA RODNOST V EVROPI

Evropa je zadnjih nekaj stoletij vodilni kontinent na področju demografskega razvoja in sprememb, ki jih le-ta prinaša. Najbolj razvite industrializirane evropske države so bile pionirji ob začetku in na koncu demografskega prehoda, katerega rezultat je bil nastanek modernega demografskega režima. Glavne značilnosti modernega demografskega režima, ki se je na evropskem kontinentu pojavil v petdesetih letih prejšnjega stoletja, so predvsem nizke stopnje rodnosti in prav tako nizke stopnje smrtnosti (Malačič, 2005, str. 2).

V času demografskega prehoda je tako sodoben tip reprodukcije nadomestil tradicionalnega. Moderni tip reprodukcije pa so spremljali: zožena reprodukcija pod nadomestitveno ravnjo, časovna prerazporeditev rodne obdobja žensk od zgodnjih dvajsetih v pozna dvajseta oziroma trideseta leta, velik pomen načrtovanja družine in velika razširjenost kontracepcijskih sredstev, predvsem kontracepcijskih tabletk. Demografski prehod je štiristopenjski model, ki je pripeljal družbe od nizke populacije z visokimi stopnjami rodnosti in smrtnosti v visoko populacijo z nizkimi stopnjami obeh indikatorjev. Osnovna značilnost demografskih režimov na začetku ali koncu demografskega prehoda pa je relativna stabilnost, kjer se stopnje rodnosti in smrtnosti med seboj izravnajo, kar omogoča obnavljanje prebivalstva (Jegede, Stubbs, 1997, str. 2).

Prebivalstvo mora imeti STR 2,1, da je zagotovljeno enostavno obnavljanje generacij in s tem ohranjanje števila prebivalstva. Če je STR dalj časa pod 2,1, vodi to do resnih ekonomskih, socialnih in demografskih problemov družbe. Nizka rodnost povzroči krčenje deleža mladega, delovno aktivnega prebivalstva, in povečevanje deleža starejšega (neaktivnega) prebivalstva. Delovno aktivno prebivalstvo pa vse težje nosi breme socialne in zdravstvene oskrbe vse večjega števila starejšega prebivalstva.

Značilnosti sodobnega reproduktivnega vedenja v razvitih evropskih državah so zniževanje rodnosti, zviševanje starosti mater ob rojstvu otrok in povečevanje deleža otrok, rojenih zunaj zakonske skupnosti. Padeč rodnosti je razširjen pojav na celotnem evropskem kontinentu, saj se je pojavil v vseh državah Evrope. Rodnost je v Evropi po drugi svetovni vojni najprej za kratek čas narasla, zaradi povojnega izbruha rodnosti, nato pa je v petdesetih letih začela nezadržno padati. V zgodnjih sedemdesetih letih je tako rodnost v Evropi padla že močno pod raven, ki je potrebna, da hčerke nadomestijo svoje matere.

Danes ima Evropa najnižje stopnje rodnosti na svetu, kar je rezultat spreminjajočih se življenjskih razmer. Stopnje rodnosti se močno razlikujejo med posameznimi državami, tako so nekatere države Severne in Zahodne Evrope sredi 1990-ih let doživele stabilizacijo oziroma celo določeno rast STR, medtem ko so na drugi strani stopnje totalne rodnosti vzhodnoevropskih držav ostro padale. Tabela 1 (na strani 4) prikazuje podatke o STR v Evropi v letu 2003. Vidimo lahko, da so te stopnje v večini evropskih držav padle na kritično nizko raven. Vendar pa obstajajo izjeme, predvsem severno- in zahodnoevropske

države, ki imajo glede na evropsko povprečje relativno visoke STR. Najnižjo rodnost v letu 2003 sta imeli Ukrajina (1,17) in Češka (1,18), najvišjo pa Irska (1,98), kjer je bila rodnost že blizu nadomestitvene ravni. To pomeni, da je bila razlika med najvišjo in najnižjo STR v Evropi kar 0,82 otroka. Čeprav so številni avtorji omenjali možnost homogenizacije evropske rodnosti, je očitno, da prevladuje občutna heterogenost. Tako lahko zaključimo, da je rodnost pod ravno nadomestitve prebivalstva najbolj očitna značilnost sodobne rodnosti v Evropi, medtem ko homogenost ni (Malačič, 2005, str. 3).

Tabela 1: Stopnje totalne rodnosti (STR) v Evropi v letu 2003

ZAHODNA EVROPA	(1,63)	Avstrija (1,38) Belgija (1,62 ¹) Francija (1,89) Irska (1,98) Nemčija (1,31 ¹) Nizozemska (1,75) Švica (1,75) VB (1,71 ²)
SEVERNA EVROPA	(1,76)	Danska (1,76) Finska (1,76) Norveška (1,80) Švedska (1,71)
JUŽNA EVROPA	(1,33)	Grčija (1,27 ¹) Italija (1,29) Portugalska (1,44) Španija (1,30)
SREDNJA EVROPA	(1,24)	Češka (1,18) Hrvaška (1,33) Madžarska (1,28) Poljska (1,22) Slovaška (1,20) Slovenija (1,20)
JUGOVZHODNA EVROPA	(1,43)	Bolgarija (1,23) Makedonija (1,54) Romunija (1,27) SČG (1,66 ¹)
VZHODNA EVROPA	(1,26)	Belorusija (1,21) Estonija (1,37 ¹) Latvija (1,29) Litva (1,26) Moldavija (1,22) Rusija (1,32) Ukrajina (1,17)

¹ Podatki so za leto 2002 oziroma pri SČG za leto 2000.

² Podatki o VB vključujejo samo Anglijo in Wales.

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Te dosežene nizke stopnje rodnosti so torej evropska realnost v začetku 21. stoletja. Očitno je, da do pojava tako nizkih STR ne bi nikoli prišlo brez trajne prisotnosti procesa odlaganja rojstva otrok, ki je v nekaterih razvitih zahodnoevropskih državah neprekinjeno prisoten že več kot tri desetletja. V diplomskem delu je osrednja vloga namenjena prav odlaganju rojstva otrok na vse poznejša leta in vplivu, ki ga je odlaganje rojstev imelo na rodnost ter na vse ostale ravni življenja posameznikov in celotnih evropskih družb.

3. DEJAVNIKI ODLAGANJA ROJSTEV

3.1 PODALJŠANO IZOBRAŽEVANJE

V svetu smo danes bolj kot kadarkoli priča naraščanju izobraženosti prebivalstva. To velja za prebivalstvo kot celoto, pa tudi za tisti del prebivalstva, ki po svoji starosti spada v skupine, ki se šolajo. Naraščanje pomena izobraževanja je povezano z vse intenzivnejšim prehodom od enostavnega k zahtevnejšemu delu. V proizvodnem procesu, v katerem je vse več avtomatizacije in robotizacije, so potrebni vse bolj izobraženi delavci. Neizobraženi in slabo izobraženi pa so obsojeni na pogosto nezaposlenost (Malačič, 2003, str. 36).

V zadnjih štirih desetletjih je v razvitih državah Evrope opaziti očitni trend podaljševanja izobraževanja. Razvite ekonomije in trgi dela namreč zahtevajo vse bolj izobraženo in prožno delovno silo. Tako vse več ljudi namenja vse večji del svojega življenja za izobraževanje, saj končana osnovna šola že dolgo ne omogoča več pridobitve ustrezne zaposlitve oziroma kakršnekoli zaposlitve sploh; dokončana srednja šola je v številnih državah postala minimalna norma. Za posameznika je doseganje visoke izobrazbe postala glavna pot za pridobitev stabilne zaposlitve in zadostne plače ter za povečanje možnosti v njegovi karieri (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 11).

Večina moških in žensk v razvitih evropskih družbah je prisotna v izobraževanju tudi v obdobju odraslosti, vsaj v začetku le-tega. Rezultati raziskave o pričakovanem številu let v izobraževanju za obdobje od 15. do 29. leta iz leta 2003 za 22 držav članic OECD (glej Prilogo 1) kažejo, da je pričakovana doba pri petnajstem letu starosti ponekod tudi več kot 8 let (na Danskem celo 9,1 leta). V veliki večini držav pa pričakovana doba presega 6 let, kar pomeni, da so vključeni v izobraževalnem procesu tudi v svojih srednjih dvajsetih letih. Podatki za življenjsko obdobje med 15. in 29. letom starosti kažejo tudi na to, da je v sedmih obravnavanih državah število let v izobraževanju že preseglo število let, ki jih posamezniki preživijo izven izobraževalnega procesa, v prihodnje pa je pričakovati, da se bo število takšnih držav še povečalo. Tako lahko trdimo, da ljudje preživijo večino svoje zgodnje odraslosti v izobraževalnem sistemu, kar pomeni višjo izobraženost prebivalstva.

Raziskava je pokazala tudi zanimive rezultate glede razmerja med moškimi in ženskami, ki se izobražujejo. Če so še nedavno v izobraževanju prevladovali moški, se je to v zadnjem času močno spremenilo v korist ženskega dela prebivalstva. Vidimo lahko, da je pričakovana doba v izobraževanju pri 15-ih letih starosti danes v večini držav že višja pri ženskah. Podatki v Prilogi 2 potrjujejo te ugotovitve. Tako je bil leta 2004 prav v vseh obravnavanih razvitih evropskih državah in območju EU-25 delež žensk, starih 20–24 let, ki so bile vključene vsaj v sekundarnem izobraževanju, višji kot ustrezajoči delež moških. Tudi v terciarnem izobraževanju prevladujejo ženske, saj je bil leta 2004 zgolj v Nemčiji in Švici odstotek moških, vključenih v študijske programe, večji od odstotka žensk.

Vse daljši čas, ki ga ljudje preživijo v izobraževanju, ima neposreden vpliv na rodnost. Ljudje se vse bolj zavedajo pomena izobrazbe za pridobitev primerne zaposlitve in dohodka, kar edino omogoča njihov ekonomski in življenjski obstoj. Šolanju namenjajo velik del svojega življenja. Dlje ko so posamezniki vključeni v proces izobraževanja, dlje odlašajo s prehodom v odraslost, ekonomsko neodvisnost in posledično tudi v starševstvo. Izobraževanje namreč v razvitih družbah velja za nezdržljivo s procesom ustvarjanja družine. Ustvarjanje družine pa kot predpogoj zahteva osebnostno in ekonomsko neodvisnost, ki pa jo študentje, ki npr. živijo pri starših in nimajo zadostnih finančnih sredstev, njihova prihodnost pa je močno negotova, težko dosežejo. Tako podaljševanje izobraževanja neposredno vpliva na odlaganje starševstva, še posebej materinstva, in predstavlja najpomembnejši vzrok za odlaganje rojstev v razvitih državah Evrope.

Z vidika obravnavanja procesa odlaganja rojstev nas seveda še zlasti zanimajo trendi v izobraževanju ženskega dela populacije. Videli smo že, da v razvitih družbah ženske v povprečju namenijo več časa za izobraževanje kot moški in vse bolj prevladujejo v sekundarnem in terciarnem izobraževanju. To ima seveda še posebej negativne posledice na rodnost. Izobraževanje žensk namreč bolj vpliva na zniževanje rodnosti kot izobraževanje moških. Dlje ko traja proces izobraževanja, bolj bodo izobražene ženske odlašale z rojstvom otroka. Ženske z najvišjo izobrazbo veljajo za začetnice procesa odlaganja rojstev v razvitih državah Evrope. Podaljševanje časa izobraževanja pa v sodobnih družbah prispeva k visokemu deležu v skupnem povečanju srednje starosti žensk ob rojstvu (prvega) otroka. Višja stopnja izobrazbe ženskam tudi zmanjša izbor primernih partnerjev (Cochrane, 1979, str. 70–74).

Poleg neposrednega učinka izobraževanja, ki se kaže v vse večjem številu let, ki jih ljudje namenijo šolanju, in s tem posledično tudi v višji starosti ob rojstvu prvega otroka, ima podaljševanje izobraževanja tudi številne posredne učinke na časovno odlaganje starševstva. Podaljšano izobraževanje kot najpomembnejši vzrok odlaganja rojstev otrok je namreč povezano s praktično vsemi ostalimi dejavniki. Višja izobrazba pomeni boljši položaj na trgu dela in s tem boljše možnosti zaposlitve ter višje dohodke, kar poveča oportunitetne stroške časa, ki ga starši in še posebej matere preživijo s svojimi otroki. Tako bodo ljudje odlašali z odločitvijo o starševstvu vse do takrat, ko si bodo otroka lahko privoščili (Sobotka, 2004, str. 13).

Višje izobraženi ljudje imajo ponavadi tudi drugačne preference in vrednote kot tisti z nižjo izobrazbo, te se kažejo predvsem kot težnja po avtonomnosti, neodvisnosti in samopotrjevanju. Višja izobrazba je povezana s povečanimi materialnimi aspiracijami ter večjim poudarkom na grajenju kariere. Na splošno izobraževanje znižuje preference do otrok s spreminjanjem tradicionalnih vrednot in povečuje pozornost k možnim virom njihovega zadovoljstva. Očitno je, da je obsežen del negativnega učinka podaljšanega izobraževanja žensk na rodnost posledica boljših zaposlitvenih možnosti za ženske (Cochrane, 1979, str. 75–78).

Dosežena izobrazba ljudi je v tesni povezavi z različnimi tipi partnerstev oziroma zvez, ki jih ti vzpostavljajo. Poleg tradicionalnih oblik (poroka oziroma zakonski stan) poznamo tudi nekatere netradicionalne tipe partnerstev, kot so kohabitacija, samsko življenje in istospolne zveze, ki so se razvile predvsem med ljudmi z višjo izobrazbo, ki dajejo velik poudarek na samostojnost in avtonomnost. Takšni tipi nekonvencionalnih zvez pa še nadalje podaljšujejo proces odlaganja rojstev. Boljši dostop do informacij, učinkovitejša uporaba kontracepcije in ponavadi tudi bolj realistično planiranje življenja omogočajo višje izobraženim posameznikom bolj učinkovito kontrolo nad njihovo reprodukcijo ter jim tudi omogočajo, da bodo otroke, ki jih predhodno odložijo, lažje nadomestili v poznejših letih (Sobotka, 2004, str. 13).

3.2 KONFLIKT MED VLOGAMA ŽENSK: ZAPOSLENOST IN MATERINSTVO

Danes se v ospredje postavljata na eni strani vse hujša konkurenca v poslovnem svetu (na trgu dela) ter na drugi strani družina in njena vloga v današnji vse bolj spreminjajoči se družbi. Močno je prisotna potreba po vedno večjem zaposlovanju žensk in seveda s tem tudi mater. Zato se le-te rade odločajo za poklic, ki jim omogoča dosegati neodvisnost in ekonomsko avtonomijo, s tem pa se tudi vedno bolj oddaljujejo od svoje prvotne vloge matere in gospodinje. Prihaja do neizbežnega problema, kako uskladiti prvotno vlogo žensk z novo.

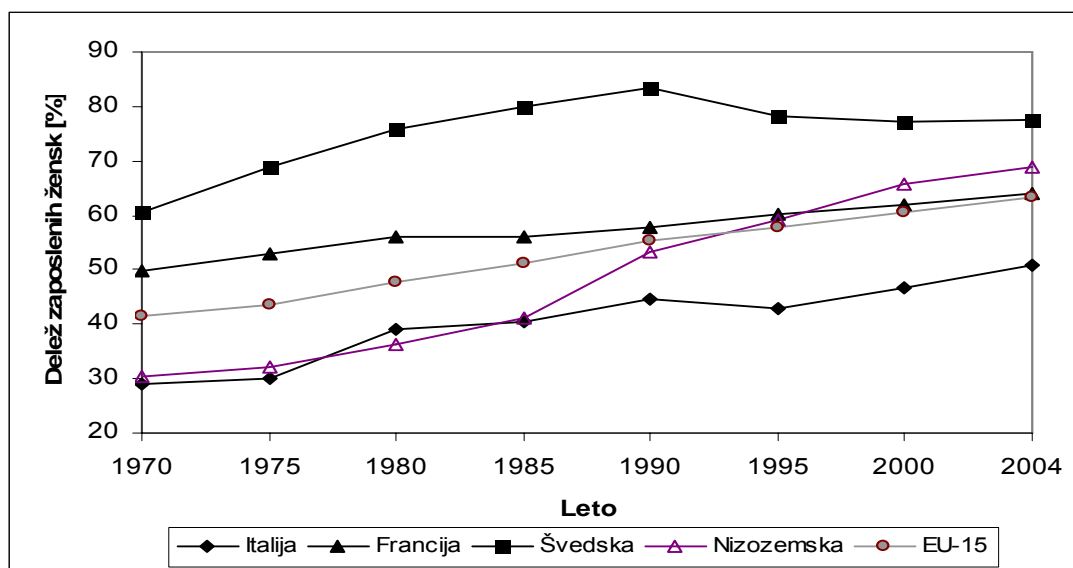
Konflikt med materinstvom in lastno kariero, ki ga pospešujeta vse višja stopnja izobrazbe in vse večja udeležba žensk na trgu dela, predstavlja eno od tem, o katerih se v sodobnih rodnostnih raziskavah največ razpravlja. Gre za konflikt med dvema tradicionalno nezdružljivima karierama oziroma vlogama žensk v družbi. Vse večje vključevanje žensk na trg dela pomeni na drugi strani tudi vse manj časa, ki ga imajo na voljo za ustvarjanje družine. Vrednote, kot so otroci in družina, so zamenjale druge, post-materialistične vrednote: razvoj lastne poslovne kariere, zaslužek ter ekonomska neodvisnost od moškega partnerja, samouresničevanje, avtonomija idr. Tako z naraščajočim vključevanjem žensk na trg dela prihaja do manjšega povpraševanja po otrocih ter tako zaradi naraščajočih oportunitetnih stroškov materinstva do padca rodnosti (Billari, Kohler, 2002, str. 20).

Zaposlenost, po možnosti dve plači, je osnovni pogoj, da si lahko partnerja sploh privoščita otroka (Palčič, 2002, str. 18). Tradicionalni pogledi na vlogo žensk kot mater in žena, katerih edina zaposlitev je skrb za dom, moža in otroke, vse bolj izginjajo. Vedno več žensk išče zaposlitev, ki jim omogoča uresničitev lastnih ciljev. Tako postaja vse bolj pomembno ustrezno uravnavanje med materinsko vlogo in samostojno kariero žensk na trgu dela. Pri tem gre za zelo kompleksno razmerje med obema sodobnima vlogama žensk, ki ima pomemben vpliv na časovno odlaganje ustvarjanja družine in s tem rojstva otrok. Večja kot je kompatibilnost med obema vlogama, manjše je odlašanje z rojstvom otroka, in obratno.

Raziskave, ki so poskušale razkriti povezavo med delom in družino, kažejo na naslednje ugotovitve (Škof, 2002, str. 3):

- Otroci imajo pozitiven učinek na poklicni položaj moških, pri katerih družina pozitivno vpliva na uspeh v karieri, in pa negativen učinek na poklicni položaj žensk.
- Moški ne prekinjajo izobraževanja zaradi poroke in otrok, ženske pa to storijo pogosto.
- Z nepopolnim delovnim časom se zaposlujejo predvsem ženske z majhnimi otroki, da lahko opravljajo tudi družinske in materinske obveznosti.

Slika 1: Delež zaposlenih žensk v izbranih državah in EU-15 v obdobju 1970–2004

Vir: Europe in figures – Eurostat yearbook 2005, 2005.

Iz Slike 1 lahko vidimo, da se je odstotek zaposlenih žensk v izbranih državah skozi proučevano obdobje znatno povečal. Večje vključevanje žensk na trg dela načeloma vodi v odlaganje rojstev in posledično znižanje rodnosti, kar potrjujejo primeri tistih držav, ki so v preteklosti imele zelo nizke deleže zaposlenih žensk (npr. Italija). Dejanski vpliv povečanja zaposlenosti žensk pa je odvisen od številnih drugih dejavnikov, kot so različne socialne in družinske politike, ki bodisi zavirajo ali pospešujejo kompatibilnost med materinstvom in zaposlenostjo, možnosti zaposlitve s skrajšanim delovnim časom, rednost zaposlitve, razpoložljivost otroškega skrbstva, urejenost in fleksibilnost trga dela, zaposlitvene politike podjetij idr. Pomembno je tudi, s kakšnimi težavami se srečujejo ženske ob ponovnem vstopu na trg dela, običajno po rojstvu otroka (Billari, Kohler, 2002, str. 21).

Večina žensk ima otroke med dvajsetim in tridesetim letom starosti, ravno v obdobju, ki je najbolj pomembno za razvoj lastne poslovne kariere. Izostanki z dela zaradi rojstva ali varstva otrok v tem času pomenijo, da ženska ne more doseči vseh potrebnih poklicnih kvalifikacij, kar ji kasneje onemogoča dosegati višja, bolj odgovorna in bolje plačana delovna mesta. Otroci postavljajo žensko v podrejen položaj na trgu dela, saj pomenijo za delodajalce odsotnost z dela in zato večjo nezanesljivost. Mnogo delodajalcev ob zaposlovanju ženske zahteva, da se le-ta obveže, da določen čas ne bo imela otrok, ob morebitni nosečnosti pa bo sama dala odpoved. Ženske zato skušajo biti konkurenčne moškim na delovnem mestu tako, da prelagajo odločitev za rojstvo otrok. Veliko zaposlenih žensk se tako odloči, da bodo imele otroke šele takrat, ko bodo že razvile svojo poklicno kariero; odločijo se za manj otrok, kot bi jih imele sicer. Nekatere se celo odpovejo zakonu in otrokom (Palčič, 2002, str. 27–28).

3.3 SPREMEMBE V BIVALNIH UREDITVAH TER V ODNOSIH MED PARTNERJI

3.3.1 Zapustitev doma staršev

Med vzroke prelaganja rojstev otrok vedno bolj štejemo tudi neugodne stanovanjske razmere in pomanjkanje avtonomije mladih med bivanjem v domu staršev. Obdobje življenja pri starših se podaljšuje sorazmerno s časom izobraževanja. Razlogi za podaljševanje bivanja pri starših so: daljše izobraževanje, materialna in čustvena varnost ter usluge in pomoč, ki jih starši nudijo mladim, stanovanjski problemi, slabo razvit trg stanovanj, nezaposlenost in splošna negotovost v življenju. Izbire ni, kar pomeni, da so mladi v to situacijo ujeti. Bivanje v stanovanju, nad katerim imajo pravni naslov starši ali drugi skrbniki, pomeni problem neavtonomnega stanovanjskega statusa odraslih oseb in neugoden položaj, ki posamezniku ne zagotavlja zadovoljstva (Palčič, 2002, str. 28).

Zapustitev doma staršev predstavlja enega ključnih dogodkov v življenju mladih odraslih ljudi. Pomeni ustvaritev novega gospodinjstva in večjo avtonomijo oziroma ekonomsko in osebnostno neodvisnost mladih na vseh življenjskih področjih ter pri sprejemanju osebnih odločitev, kamor sodijo tudi odločitve, povezane z rodnostjo. Še posebej pa je ta tranzicija oziroma prehod v prvo samostojno stanovanje pomemben zaradi tega, ker se posamezniki v razvitih evropskih državah večinoma odločijo za otroka šele potem, ko zapustijo starševski dom. Tako prav odhod iz doma staršev predstavlja osrednjo korelacijo med rodnostjo in partnerskim obnašanjem v Evropi (Billari, Kohler, 2002, str. 13).

Do prehoda iz starševskega doma v samostojno stanovanje prihaja kasneje, pa tudi sam prehod postaja postopnejši. Trend odlaganja z odhodom iz doma staršev poteka vzporedno s procesom odlaganja rojstev, obstaja pa tudi precejšnja heterogenost glede povprečne starosti ob odhodu iz doma staršev med državami. Velik vpliv na te meddržavne razlike imajo predvsem kulturne razlike ter stanovanjske politike držav, kamor sodijo institucionalna pomoč pri zagotavljanju stanovanj mladim in stanovanjska posojila. Vendar pa kljub znatnim razlikam ostaja temeljna značilnost trenda odlašanja z zapustitvijo doma staršev enotna v vseh razvitih evropskih državah. Tako je za vse države s pozno časovno strukturo odhoda iz doma staršev značilno, da imajo zelo nizke STR in obratno. Obstaja torej negativna korelacija med obema kazalcema (Billari, Kohler, 2002, str. 13–15).

3.3.2 Oblikovanje partnerskih zvez

Tako mladi vse pozneje odhajajo iz doma staršev in zaživijo samostojno življenje. Ko pa se za to tranzicijo odločijo, imajo na voljo vse več alternativ: zakonski stan, samsko življenje, kohabitacija, istospolne zveze in druga nekonvencionalna partnerstva. Vse bolj temeljite spremembe v načinu življenja, intimnosti, partnerskem obnašanju ter bivalnih razmerah pa vplivajo na vse daljše odlašanje partnerjev s preходом v starševstvo.

Spremenjena narava intimnih partnerstev je omogočila temeljito transformacijo družinskih oblik in bivalnih ureditev, še posebej po letu 1960. Glavne značilnosti spreminjajoče se evropske družine so: tradicionalno zakonsko življenje (poroka) vse bolj nadomeščajo kohabitacija, samsko življenje in ostale nekonvencionalne oblike življenja. Tudi naraščajoče stopnje ločitve so dodatno prispevale k oslabitvi zakonske zveze. Vse bolj omajana vloga družine kot institucije je tako omogočila pluralizacijo družinskih in bivalnih ureditev (van de Kaa, 1997, str. 23).

Zakonsko življenje ni več edina socialno sprejeta pot do starševstva. Spolnost je bila ločena od reprodukcije in reprodukcija je bila ločena od zakona. To ločitev je omogočil pojav in razmah kontracepcijske tablete. Prostovoljno zakonsko življenje brez otrok in izvenzakonska rodnost sta postala običajna, čeprav je imel njun razvoj v različnih državah različno intenzivnost, odvisno od kulturne tradicije in institucionalnih ureditev v posameznih državah (van de Kaa, 1997, str. 23).

Spolnost, čustva ter intimnost med partnerjema so glavni elementi, ki držijo zveze skupaj. Starševstvo ni več bistvo sodobnih zvez oziroma partnerstev, pa tudi ne več njihov nujen in pričakovan rezultat. Tako so sodobna partnerstva postala predvsem sredstvo za zadovoljevanje lastnih potreb in za samopotrjevanje. Naslednja značilnost sodobnih zvez je naraščajoča nestabilnost, saj lahko zvezo prekine katerikoli od partnerjev praktično kadarkoli. Partnerja sta v današnjih partnerskih zvezah vse bolj enakopravna (egalitarna partnerstva), kar vodi v vse bolj kompleksna dogovarjanja in odločitve o sami zvezi ter o otrocih. Tako se odločitev o otrocih vse bolj časovno prelaga, kar povzroča vse večje odlaganje rojstev. Višja izobrazba in posledično večja neodvisnost žensk sta vplivala na višji standard le-teh pri izbiri svojega partnerja. Pomanjkanje ustreznega moškega partnerja postaja vse pogostejša težava sodobnih žensk, kar pa močno vpliva na odlaganje poroke, vse višje število neporočenih žensk in na vse večjo nestabilnost zveze. Na drugi strani vse manj moških želi imeti otroke (vse manj je očetovstva), saj jih pogosto vidijo kot dejavnik, ki zmanjšuje njihovo osebno svobodo. Posledica vsega tega pa je naraščajoče časovno odlaganje rojstva otrok (Sobotka, 2004, str. 22–24).

Med rodnostjo in partnerskim obnašanjem obstaja močna medsebojna povezanost. Ključni elementi te korelacije na ravni posameznikov so naslednji (Macura, Beets, 2002, str. 80):

- odlaganje z vstopom v zvezo (neformalno ali zakonski stan) povzroči odlaganje rojstev in vpliva na znižanje rodnosti,
- vrsta zveze vpliva na rodnost: kohabitacija vodi h kasnejšemu rojevanju otrok in njihovem manjšemu številu,
- večja kot je nestabilnost zveze, manjša je rodnost,
- tudi rojstvo otroka (rodnost) povratno vpliva na vrsto in stabilnost zveze: otrok tako pogosto privede do transformacije neformalne zveze v zakon, poveča pa tudi stabilnost zveze in tako zmanjša verjetnost ločitve.

Tabela 2: Značilnosti partnerskega in rodnostnega obnašanja ljudi v razvitih evropskih državah (obdobje 1960–2003)

Država	Stopnja totalne poročnosti ¹		Srednja starost ob prvi poroki (v letih)			Stopnja razvez ²		% izven-zakonskih otrok	
	1960	2003	1960	1980	2003	1960	2003	1960	2003
Francija	1,03	0,57	23,0	23,0	28,3	0,10	0,43	6,1	44,3
Nizozemska	1,05	0,56	24,2	23,2	28,2	0,07	0,33	1,4	30,7
Belgija	1,05	0,46	22,8	22,2	26,7	–	0,54	2,1	17,3
Avstrija	1,03	0,51	24,0	23,2	27,7	0,14	0,43	13,3	35,3
Nemčija	1,06	0,54	23,5	22,9	27,0	0,12	0,41	7,6	27,0
Švica	0,96	0,63	24,9	25,0	28,4	0,12	0,41	3,8	12,4
Švedska	0,95	0,51	24,0	26,0	30,5	0,16	0,54	11,3	56,0
Danska	1,01	0,69	22,8	24,6	30,6	0,19	0,47	7,8	44,9
Finska	0,96	0,61	23,8	24,3	28,8	0,11	0,51	4,0	40,0
Norveška	1,04	0,53	23,7	23,5	29,0	0,09	0,46	3,7	50,0
Italija	0,98	0,62	24,8	23,8	27,4	–	0,13	2,4	13,6
Španija	1,00	0,60	26,0	23,4	28,6	–	0,10	2,3	21,8
Grčija	0,79	0,64	24,6	23,3	27,3	–	0,18	1,2	4,4
Portugalska	0,94	0,67	24,8	23,2	26,2	0,01	0,39	9,5	26,9

¹ Število porok (upoštevane so samo prve poroke) na 1000 žensk sklenjenih do 50. leta starosti.

² Število razvez na 1000 prebivalcev sklenjenih v celotnem življenju.

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Iz podatkov v Tabeli 2 lahko vidimo, kako je število prvih porok v vseh razvitih evropskih državah v obdobju 1960–2003 strmo padalo. Stopnja prvih porok je bila v večini proučevanih držav nad vrednostjo 1, danes pa so te stopnje že skoraj prepolovljene in se gibljejo med 0,50 in 0,60. Belgija kot država, kjer je bilo padanje števila prvih porok najbolj intenzivno, ima trenutno najnižjo stopnjo (0,46). Očitno je torej, da se vse manj žensk v razvitih evropskih državah odloča za poroko, če pa se, pa je to praviloma pozneje kot nekoč. To lahko razberemo iz podatkov o gibanju srednje starosti žensk ob prvi poroki. Ta je bila razmeroma konstantna v obdobju 1960–80, v nekaterih državah se je celo znižala, tako da je bila v 1980-ih letih srednja starost žensk ob prvi poroki med 23 in 24 leti. Po letu 1980 pa je sledilo obdobje intenzivnega naraščanja te starosti, kar je pripeljalo do tega, da se danes ženske poročajo v povprečju štiri do pet let starejše kot pa generacija njihovih mater. Tako so na Švedskem (30,5) in Danskem (30,6) ženske ob prvi poroki v povprečju že stare nad 30 let, kar pa ni presenetljivo, saj za to regijo veljajo visoke stopnje kohabitacije, ki se šele kasneje, če sploh se, spremenijo v zakonsko življenje.

V Tabeli 2 so podani še podatki o stopnjah razvez. Te stopnje so v celotnem proučevanem obdobju naraščale in so danes na veliko višji ravni kot pred štirimi desetletji. Leta 2003 so imele najvišje stopnje razvez skandinavske države ter Belgija, in sicer so se te stopnje gibale okoli vrednosti 0,5. Najnižje stopnje razvez pa imajo južnoevropske države (Italija, Španija, Grčija), kjer v šestdesetih letih ločitev praktično niso niti poznali.

Naraščanje deleža otrok, rojenih zunaj zakonskega stanu, je bilo izjemno intenzivno v vseh razvitih evropskih državah. Leta 1960 je bilo le nekaj držav, ki so imele občutnejši delež izvenzakonskih otrok; Avstrija (13,3%) in Švedska (11,3%) sta bili edini evropski državi z deležem nad 10 odstotkov. Danes so ti deleži neprimerljivo višji, tako da se na Švedskem (56%) in Norveškem (50%) že več kot polovica otrok rodi zunaj zakonske zveze. Vendar pa tudi za ta kazalec velja, podobno kot za vse ostale tukaj obravnavane kazalce, da je ena njihovih najpomembnejših lastnosti prav njihova velika heterogenost med posameznimi državami oziroma regijami.

3.4 KONTRACEPCIJA IN POMEN NAČRTOVANE RODNOSTI

V času prehoda od naravne k načrtovani rodnosti se v družbi oblikuje načrtovanje družine ali starševstva kot način življenja. V današnjih razvitih državah sveta, kjer prevladuje sodobni tip reprodukcije prebivalstva, se je načrtovanje družine razširilo tako rekoč na celotno prebivalstvo. Ljudje se zavestno odločajo o tem, kdaj bodo rodili otroke, koliko jih bodo rodili in kakšni bodo razmaki med porodi. Razširjenost načrtovanja družine se kaže v prevladi modela družine z enim do dvema otrokoma. Ob takšnih ugotovitvah se nam samo po sebi postavlja vprašanje, kako prebivalstvo dosega svoje načrte. Odgovor je zelo preprost. V sodobnih razvitih državah ljudje načrtujejo rojstva s pomočjo uporabe kontracepcijskih sredstev in splava. Splošna razširjenost načrtovanja družine je novejši pojav, do katerega je prišlo postopoma v času demografskega prehoda. Pred demografskim prehodom so le redki ljudje in družbene skupine poznali in načrtno uporabljali sredstva kontrole rojstev. V nekaterih bolj tradicionalnih družbah je bilo razširjeno izpostavljanje otrok, poznali so že vrsto tradicionalnih metod kontracepcije pa tudi splav, vendar se kontrola rojstev v okviru tradicionalne reprodukcije z visoko smrtnostjo ni mogla in ni smela razširiti. Za to so poskrbele takratne družbe z institucionalnimi pritiski, navadami in običaji. V času demografskega prehoda so se postopoma razvila zelo učinkovita sodobna sredstva kontracepcije, vse bolj pa se je širilo tudi znanje o teh sredstvih in njihova uporaba. Tehnični napredek in raziskovalno delo pa zagotavljata nadaljnje izpopolnjevanje modernih kontracepcijskih sredstev (Malačič, 2003, str. 111–112).

Vzorci kontracepcijskega vedenja so zelo zapleteni, saj so odvisni predvsem od lastnosti različnih kontracepcijskih metod, individualnih značilnosti uporabnika in njegovega partnerja, njunih reproduktivnih namenov, kot tudi od dostopnosti, kulturnih in drugih dejavnikov v družinskem in družbenem okolju. Pogoste so prekinitve uporabe kontracepcijske metode, na primer zaradi načrtovane zanositve ali spremembe v partnerski zvezi (Rodnostno vedenje Slovencev, 1998, str. 54).

Posebno mesto pri obravnavi rodnosti in kontracepcijskega vedenja velja nameniti splavu. Statistični podatki o legalnem splavu kažejo na to, da pomen splava kot dejavnika rodnosti in sredstva kontracepcije v razvitih evropskih državah pada. Tako je v zadnjih letih opaziti

trend zniževanja skupnega števila splavov in stopenj splavnosti oziroma, v nekaterih državah, njihovo ustalitev na nizki ravni (Council of Europe, 2003). To je tudi logično, saj v sodobni rodnosti razvitih evropskih držav ne moremo obravnavati splava kot uporabnega načina kontracepcije, ampak predstavlja zgolj neko skrajno opcijo za preprečitev neželene nosečnosti, predvsem v obdobju adolescence (starost 15–19) in v obdobju po 35. letu starosti.

Legalizacija splava in razmah moderne kontracepcije sta omogočila ženskam veliko boljšo kontrolo nad njihovo reprodukcijo. Predvsem hitra širitev uporabe kontracepcijskih tabletk je pomenila znatno povečanje osebne svobode ljudi na področju spolnosti. Glede na relativno zgoden začetek spolnega življenja mladih moških in žensk v razvitih evropskih državah (običajno pred 18. letom starosti) je očitno prav pojav kontracepcijske tabletk odigral ključno vlogo pri omogočanju in celo pospeševanju odlaganja rojstev (Sobotka, 2002, str. 38).

3.5 OSTALI DEJAVNIKI

Poleg opisanih glavnih dejavnikov odlaganja rojstev poznamo še številne druge, ki prav tako pomembno prispevajo k časovnemu odlaganju rojstva otrok v vse poznejše starosti. Dodaten dejavnik odlaganja rojstev predstavlja ekonomski vidik starševstva, ki pridobiva na vse večjem pomenu pri tehtanju odločitve o rojstvu otroka. Vse višji stroški oskrbe in vzgoje otrok ter naraščajoči oportunitetni stroški časa, ki ga starši preživijo s svojimi otroki, povzročajo, da se na otroke pogosto gleda kot na breme. Tako se ljudje pogosto odločijo, da bodo najprej doživeli ostale epizode življenja in se šele nato posvetili starševstvu. Pri tem pa dajejo prednost kvaliteti pred kvantiteto (Palčič, 2002, str. 14).

Tudi država lahko s svojimi politikami vpliva na intenzivnost odlaganja rojstev. Predvsem socialne in družinske politike, ki so usmerjene k spodbujanju rodnosti, lahko vodijo k hitrejši ekonomski osamosvojitvi mladih (štipendije, stanovanjske pomoči, fleksibilen trg dela) in k večji kompatibilnosti med vlogama žensk (dolgi plačani porodniški dopusti, otroško varstvo). Bolj ko so posamezne državne politike neuspešne pri zagotavljanju omenjenih pomoči in dodatkov, bolj intenzivno bo odlaganje rojstev (Lesthaeghe, 2000, str. 10–13).

Ekonomske razmere v državi so prav tako velikega pomena za rodnost. Tako se bodo ljudje v državah z različnimi gospodarskimi razmerami različno odzvali s spremembami v rodnostnem obnašanju. Visoka nezaposlenost med mladimi, visoke stopnje inflacije ter vsesplošna negotovost, vse to negativno vpliva tako na samo rodnost kot tudi na vzpostavljanje zvez. Mladi bodo v takšnih težkih razmerah ponavadi počakali z odločitvijo o rojstvu otroka ter se zanj odločili šele takrat, ko bodo razmere ugodnejše in si bodo otroka lahko privoščili.

Pomembno pa je upoštevati tudi medsebojno vplivanje vseh naštetih dejavnikov, katerih skupni učinek se odrazi v velikem časovnem odlaganju rojstev. Na determinante odlaganja rojstev je potrebno torej gledati z vidika življenjskega cikla. Najbolj očitne karakteristike sodobne evropske rodnosti so povezane z deregulacijo ključnih dogodkov v življenju ljudi. Deregulacija se nanaša na dejstvo, da je bilo zaporedje dogodkov v življenju, predvsem v obdobju med 18. in 30. letom, močno spremenjeno. Tako je zaporedje končanja šole, vstopa na trg dela, zapustitve doma staršev ter poroke in starševstva vse manj prisotno. Mladi ljudje porabijo vse več časa za izobraževanje, dolgo živijo pri starših, od katerih so močno odvisni, ko pa se odločijo za odhod in samostojnost, pa to ni več zakonski stan, ampak dolga obdobja kohabitacije, samskega življenja, istospolnih zvez ipd. Starševstvo in s tem rojstvo otrok pa prelagajo vse dlje in dlje v prihodnost (Lesthaeghe, 2000, str. 13).

Številne raziskave dejavnikov odlaganja rojstev so dale različne rezultate glede dejanskega vpliva teh dejavnikov na rodnost. Zato moramo upoštevati predvsem skupen vpliv vseh delujočih determinant, ki ima v vseh razvitih evropskih družbah enotno posledico – odlaganje rojstva otrok. Tako je za posameznika, ki je velik del svoje mladosti preživel v izobraževanju in v stanovanju svojih staršev, se nato zaposlil in še dodatnih nekaj let živel sam oziroma v kohabitaciji s partnerjem, preostalo relativno malo časa, da si ustvari družino. Obdobje, v katerem ženske rodijo otroka, nekoč opredeljeno s celotno reprodukcijsko dobo žensk, je namreč v sodobnih družbah zaradi procesa odlaganja rojstev skrajšano v zelo ozek časovni interval.

4. PROCES ODLAGANJA ROJSTEV V EVROPI

Posledice dejavnikov, obravnavanih v prejšnjem poglavju, so očitne. Ženske rojevajo otroke v vse poznejših starostih, kar odraža vsesplošen trend časovnega odlaganja starševstva – trend, ki je 'prizadel' vse razvite družbe. Tako je proces odlaganja rojstev postal univerzalen pojav in pomeni eno glavnih značilnosti sodobne rodnosti in rodnostnega obnašanja ljudi v razviti Evropi. Tako lahko odlaganje rojstev razumemo kot skupen rezultat individualnih spodbud k poznejšemu rojevanju otrok in socialnih družbenih učinkov ter kot racionalen odgovor posameznikov in celotnih družb na spremenjene socialno-ekonomske norme in ureditve (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 10–12).

Pri razumevanju samega pojma odlaganja rojstev je potrebno paziti na različne razlage izraza odlaganje rojstev oziroma pozno materinstvo, ki ga avtorji uporabljajo v svojih študijah. Ločimo predvsem med dvema različnima pomenoma, ki sta tudi najpogosteje uporabljena v literaturi. Prvi poudarja možnost kasnejše kompenzacije v mlajših letih odložene rodnosti, z (vsaj delno) nadomestitvijo rojstev oziroma dvigom rodnosti v poznih letih. Drugi pomen pojma odlaganja rojstev pa se nanaša zgolj na naraščanje srednje starosti žensk ob rojstvu prvega otroka oziroma vseh otrok nasploh (Malačič, 2005, str. 4).

Naslednja pomembna stvar, na katero moramo biti pozorni pri obravnavanju odlaganja otrok, je ta, da je učinek odlaganja rojstev vsebinsko razdeljen na dve komponenti: na časovno (ang: "tempo effect") in kvantitativno (ang: "quantum effect"). Časovna komponenta se odraža v naraščanju srednje starosti žensk ob rojstvu otrok, medtem ko se kvantitativna nanaša na vpliv odlaganja rojstev na zniževanje rodnosti. V splošnem med obema velja negativen odnos, ki pa v različnih državah zaradi njihovih različnih kulturnih in institucionalnih značilnosti vodi do zelo heterogenih dejanskih učinkov na rodnost.

Vpliv odlaganja rojstev se odraža v naraščanju starosti žensk ob rojstvu otrok. Naraščanje srednje starosti sovpada s padanjem STR, tako da so osnovne značilnosti odlaganja rojstev zelo podobne tistim, ki so značilne za padanje rodnosti med demografskim prehodom v Evropi. Tranzicija k poznemu režimu rojevanja otrok razkriva številne ključne lastnosti, ki so značilne za proces odlaganja rojstev (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 14–15):

- pojav odlaganja rojstev pomeni zaključek prejšnjega rodnostnega režima, za katerega je bila značilna precejšnja stabilnost v srednji starosti ob rojstvu otroka,
- pojav odlaganja rojstev je bil neprekinjen in ireverzibilen, kar je pripeljalo do velikih sprememb v srednji starosti ob rojstvu prvega otroka,
- splošne značilnosti odlaganja rojstev so podobne v različnih socialno-ekonomskih ureditvah.

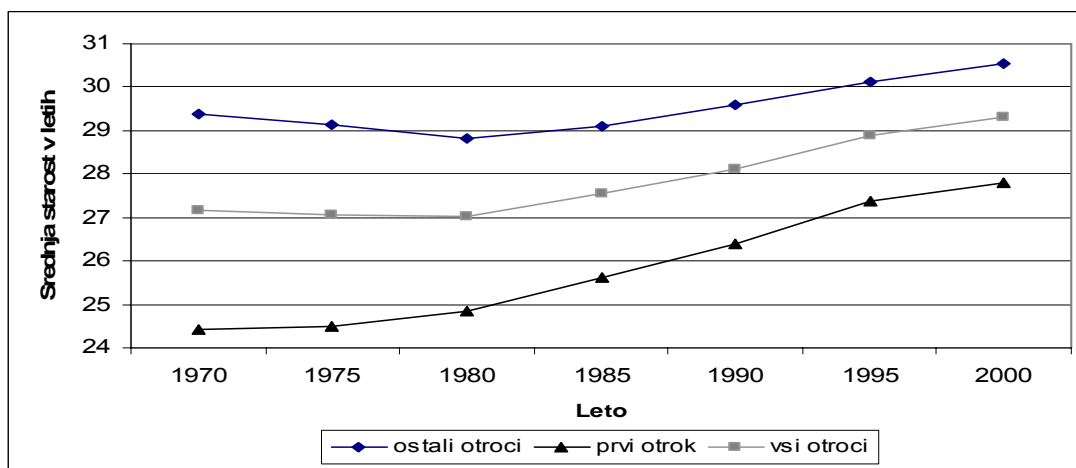
4.1 ODLAGANJE ROJSTVA PRVEGA OTROKA

Proces odlaganja rojstev vpliva tako na odlaganje rojstva prvega otroka kot tudi vseh ostalih otrok. Vendar pa je večina raziskav s področja odlaganja rojstev osredotočena na gibanje srednje starosti žensk ob rojstvu prvega otroka kot glavnega kazalca odlaganja rojstev. Tako se tudi sam v diplomskem delu posvečam predvsem razlagi odlaganja rojstva prvega otroka. Razlogov za to je kar nekaj. Prvič, odlaganje rojstev je pojav, ki je tesno povezan s spremenjenim načinom razmišljanja in ravnanja ljudi pri prehodu v samostojno življenje. Tako se ljudje odločajo za daljše izobraževanje, posvečajo se lastnim ciljem in karieram, zadovoljujejo materialne in druge potrebe, ki niso povezane z družinskim življenjem; in šele ko izpolnijo nekatere od teh stvari, se posvetijo starševstvu. Tako je prav rojstvo prvega otroka dogodek, ki zaznamuje prehod iz obdobja življenja, ki ga namenijo zase, v skupno, družinsko življenje. Odlaganje rojstva prvega otroka nam pomaga pri razumevanju, kako ljudje ravna pri tem prehodu. Ko si ustvarijo družino, pa potem načrtujejo – ali pa tudi ne – rojstvo drugega, tretjega in ostalih otrok, intervali med njimi pa ostajajo kljub odlaganju rojstev relativno stabilni (Sobotka, 2002, str. 39).

Drugi pomemben razlog je ta, da odlaganje rojstva prvega otroka predstavlja velik delež v skupnem odlaganju otrok. V analizo gibanja srednje starosti žensk ob rojstvu otroka določene paritete sem vključil 18 evropskih držav (glej Prilogo 3) in izračunal tehtana

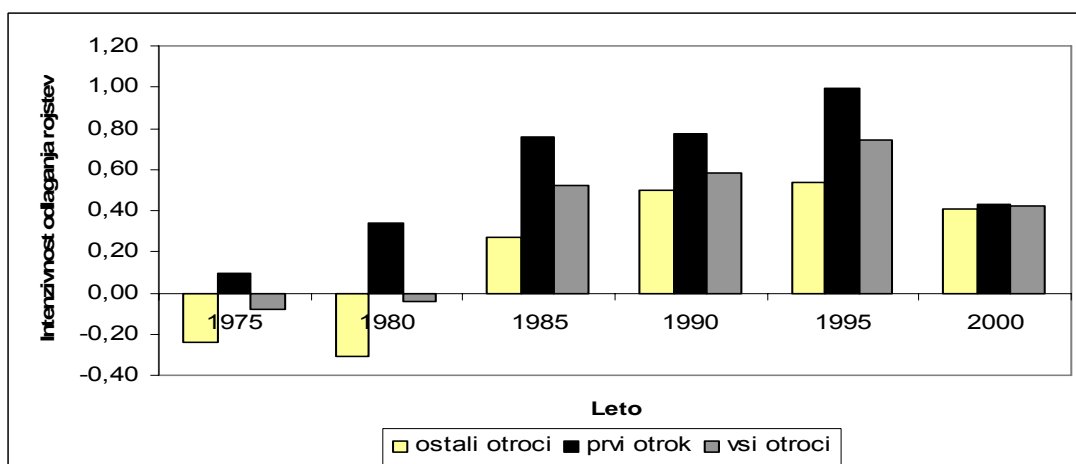
povprečja za srednje starosti v obdobju od 1970 do 2000. Iz Slike 2 lahko vidimo, kako se je gibal srednja starost žensk ob rojstvu prvega otroka in ostalih otrok. Intenzivnost odlaganja prvega otroka je bila skozi celotno obdobje precej večja kot pri otrocih višjega reda (strmejša krivulja na grafu), tako da je bila naraščajoča srednja starost ob rojstvu otrok v precejšnji meri pod vplivom odlaganja rojstva prvega otroka. V obravnavanem obdobju je bila skupna porast srednje starosti žensk ob prvem porodu 3,4 leta, medtem ko je bila pri ostalih rojstvih skupna rast v istem časovnem obdobju samo 1,2 leta. Srednja starost žensk pri rojevanju je tako narasla, predvsem zaradi odlaganja rojstva prvega otroka, za 2,1 leta. Tudi na Sliki 3 lahko vidimo, da je bila intenzivnost odlaganja rojstva prvega otroka veliko večja kot pri ostalih otrocih oziroma pri vseh otrocih.

Slika 2: Srednja starost žensk ob rojstvu otrok različnih paritet (1970–2000)

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2004; Lastni izračuni.

Slika 3: Intenzivnost odlaganja rojstev različnih paritet (1970–2000)

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2004; Lastni izračuni.

Še en pomemben razlog leži v tem, da v današnjih razvitih družbah, kjer so STR že precej pod 2 in veliko družin ostane zgolj pri enem otroku, rojstva prvega reda prevladujejo v vseh državah. Tako je bil v začetku tega stoletja delež prvih otrok v obravnavanih državah 45,6% in tako predstavlja skoraj polovico vseh rojstev otrok (glej Prilogo 4).

4.2 OSNOVNE ZNAČILNOSTI ODLAGANJA ROJSTEV V EVROPI

Odlaganje rojstev je proces, ki je ob koncu prejšnjega stoletja že zajel celotno Evropo. Ena od osnovnih značilnosti odlaganja rojstev je njegovo trajanje, saj je v nekaterih državah neprekinjeno prisoten že več kot tri desetletja. Prav ta prisotnost procesa odlaganja rojstev je unikatna v primerjavi z ostalima pomembnima trendoma v rodnosti, ki sta zaznamovala industrializirane evropske države v 20. stoletju, padcem rodnosti med ekonomsko depresijo v 1930-ih in naraščanjem rodnosti v 1950-ih in 1960-ih letih prejšnjega stoletja.

Tako je vse znatnejše časovno odlaganje prehoda v starševstvo zaznamovalo evropsko prebivalstvo ter povzročilo, da srednja starost žensk ob porodu pospešeno narašča in vse bolj zadeva biološke meje reprodukcijskega življenja žensk. Tabela 3 prikazuje potek odlaganja rojstev v Evropi. Države v tabeli so razdeljene po geografskih skupinah, glede na podobnost učinkov in značilnosti odlaganja rojstev. V tabeli so podatki o začetku odlaganja rojstev, o trajanju procesa ter o naraščanju srednje starosti žensk ob rojstvu prvega otroka. Potrebno je omeniti, da se za podatek o začetku procesa odlaganja rojstev upošteva prvo leto po letu 1965, ko je srednja starost ob rojstvu prvega otroka naraščala vsaj tri zaporedna leta, in sicer v seštevku vsaj za 0,5 leta (Sobotka, 2004, str. 52).

Čeprav sem se v diplomskem delu osredotočil na opazovanje odlaganja rojstev v razvitih evropskih državah, so v tabeli tudi podatki za države jugovzhodne Evrope ter za države bivše Sovjetske Zveze, ki služijo boljši primerjavi procesa odlaganja rojstev med državami in regijami. Za te vzhodnoevropske države je značilno, da se je odlaganje rojstev pojavilo najkasneje med evropskimi državami in je bilo povezano z razpadom velikih socialističnih sistemov v zgodnjih 1990-ih letih. Tako lahko opazimo, da v teh državah otroke še zmeraj rojevajo relativno zgodaj (v povprečju nekje pri 23-ih oziroma 24-ih letih), vendar pa je intenzivnost odlaganja rojstev precejšnja in pričakovati je, da bodo te države v naslednjih letih zmanjševale zaostanek za ostalimi evropskimi državami in jih tako sčasoma ujele.

Leta 2000 v Evropi ni bilo države, kjer se odlaganja rojstev še ne bi pojavilo. V številnih evropskih državah je neprekinjena prisotnost odlaganja rojstev povzročila, da ženske rojevajo prvega otroka pri veliko višji starosti kot prejšnje generacije. V začetku 1970-ih let je imela samo Švica srednjo starost ob prvem porodu višjo od 25 let (25,3). Danes med razvitimi zahodnimi državami ni več države, ki bi imela to starost nižjo od 26 let, medtem ko osem držav že presega starost 28 let; Španija in Švica kot vodilni državi imata srednji starosti ob rojstvu prvega otroka 29,2 oziroma 29,1 leta in sta tako že blizu meje 30 let.

Tabela 3: Proces odlaganja rojstev v evropskih državah

Država	Začetno leto odlaganja rojstev	Srednja starost žensk ob rojstvu prvega otroka			Trajanje odlaganja rojstev (v letih)	Povečanje srednje starosti žensk ob rojstvu prvega otroka	
		Pred začetkom odlaganja rojstev	Zadnja zabeležena	Leto zadnje zabeležene		Skupna rast	Povprečna letna rast
ZAHODNA EVROPA							
Avstrija	1981	23.7	26.9	2003	23	3.2	0.14
Belgija	1976	24.4	27.6	1997	22	3.2	0.14
Francija	1972	24.4	28.0	2001	30	3.6	0.12
Irska	1982	25.5	28.2	2003	22	2.7	0.13
Nemčija	1972	24.1	28.4	2001	30	4.3	0.14
Nizozemska	1972	24.8	28.7	1998	27	3.9	0.14
Švica	1972	25.3	29.1	2003	32	3.8	0.12
Velika Britanija	1972	23.7	26.9	2003	32	3.2	0.10
SEVERNA EVROPA							
Danska	1976	23.9	27.7	2000	25	3.8	0.15
Finska	1971	24.4	27.9	2003	33	3.5	0.11
Norveška	1972	23.6	27.9	2003	32	4.3	0.12
Švedska	1973	23.9	28.5	2003	31	4.6	0.15
JUŽNA EVROPA							
Grčija	1984	24.2	27.9	2002	19	3.7	0.19
Italija	1977	24.7	28.7	1997	21	4.0	0.19
Portugalska	1984	23.9	26.8	2002	19	2.9	0.15
Španija	1980	24.8	29.2	2002	23	4.4	0.19
SREDNJA EVROPA							
Češka	1992	22.4	25.9	2003	12	3.5	0.29
Hrvaška	1985	23.5	26.1	2003	19	2.6	0.14
Madžarska	1980	22.4	26.1	2003	24	3.7	0.15
Poljska	1992	23.3	24.9	2003	12	1.6	0.13
Slovaška	1992	22.5	24.9	2003	12	2.4	0.20
Slovenija	1984	23.0	27.3	2003	20	4.3	0.22
JUGOVZHODNA EVROPA							
Bolgarija	1993	21.9	24.3	2003	11	2.4	0.22
Makedonija	1994	23.5	24.7	2003	10	1.2	0.12
Romunija	1992	22.6	24.3	2003	12	1.7	0.14
SČG	1989	23.7	25.0	2000	12	1.3	0.11
VZHODNA EVROPA (DRŽAVE BIVŠE SZ)							
Belorusija	1998	22.5	23.5	2002	5	1.0	0.20
Estonija	1992	22.6	24.6	2002	11	2.0	0.18
Latvija	1994	22.9	24.9	2003	10	2.0	0.20
Litva	1995	23.0	24.5	2003	9	1.5	0.17
Moldavija	1997	22.2	22.7	2003	7	0.5	0.07
Rusija	1995	22.5	23.2	1998	4	0.7	0.18

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2004, 2005.

Glede na to, da je v vseh evropskih državah, z izjemo Nizozemske, proces odlaganja rojstev še zmeraj prisoten, lahko pričakujemo, da se bodo državam, ki so že blizu meje 30 let, kmalu pridružile še nekatere druge države. Ena od najbolj očitnih in tudi presenetljivih skupnih značilnosti odlaganja rojstev v evropskih državah je namreč prav izjemen tempo trenda, ki se je z veliko hitrostjo razširil po celotnem evropskem kontinentu in povzročil, da so države, ki so imele še nedolgo nazaj relativno visoke stopnje rodnosti, danes padle na zelo nizke ravni rodnosti. Tako so se vsa predhodna predvidevanja, da bi se lahko stopnje rodnosti v Evropi ustalile okoli nadomestitvene ravni, naglo podrla (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 2).

Iz podatkov v Tabeli 3 lahko razberemo, da gre pri pojavu odlaganju rojstev za opazne regijske vzorce (več o regijskih značilnostih v podpoglavju 3.3). Vendar pa je največje razlike še zmeraj opaziti pri primerjavi med zahodno in vzhodno polovico Evrope. Te razlike so dobile nove razsežnosti po letu 1990, ko je večino vzhodnoevropskih držav zaznamoval razpad velikih socialističnih sistemov in oblikovanje lastnih samostojnih držav, s tem pa pojav novih institucionalnih in ekonomskih ureditev ter novih vzorcev obnašanja ljudi na vseh področjih življenja, tudi na področju rodnosti. Nov način življenja, ki sta ga zaznamovala večja svoboda ljudi na eni strani in vse večja ekonomska kriza na drugi, je spremenil rodnostno obnašanje ljudi, kar se je najbolj očitno pokazalo v odlaganju rojstev otrok na vse poznejše starosti (Macura, Beets, 2002, str. 27).

Za zahodnoevropske države (države, ki ležijo zahodno od nekdanje 'Železne zavese') velja, da so začetnice procesa odlaganja rojstev in da imajo relativno pozno časovno razporeditev rojstva otrok (visoko srednjo starost ob rojstvu prvega otroka). Čeprav je v vseh razvitih zahodnih državah opaziti sorazmerno vzporedno naraščanje srednje starosti ob rojstvu prvega otroka, ki traja vsaj dve desetletji, pa je tudi med temi državami opaziti precejšnjo heterogenost.

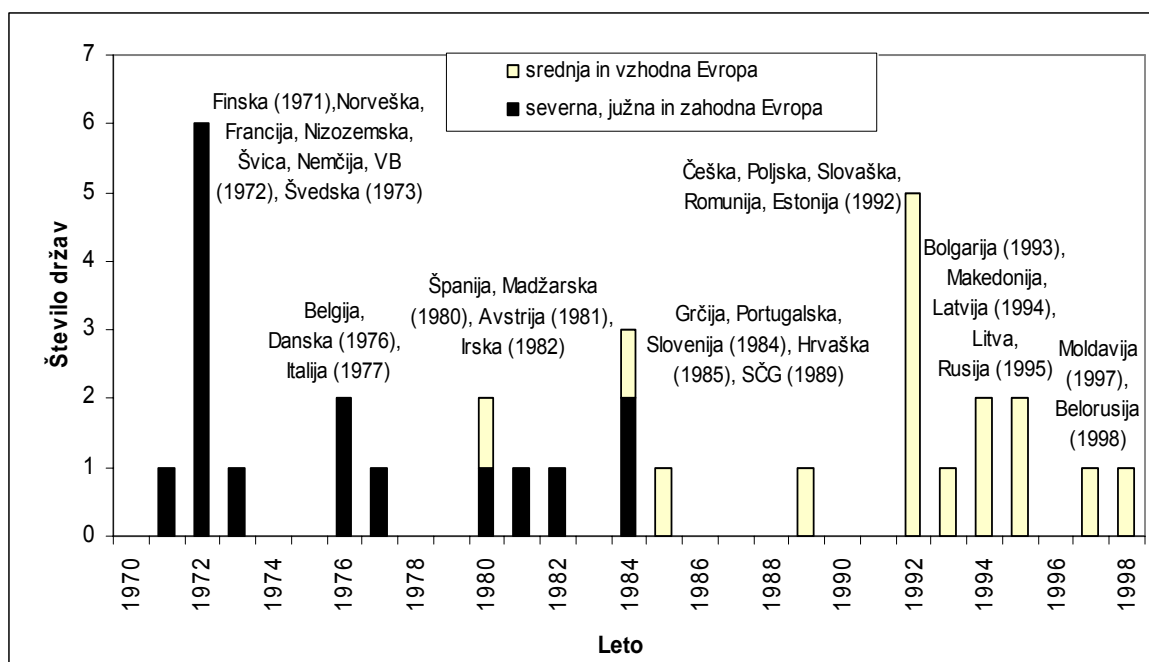
Tako lahko opazimo, da so najbolj intenzivno odlaganje rojstev v Evropi zabeležile tri sredozemske države Italija, Španija in Grčija, kjer je bila letna rast srednje starosti žensk ob rojstvu prvega otroka v povprečju 0,19 leta. Za to skupino južnoevropskih držav je značilno, da so kljub poznejšemu začetku odlaganja rojstva dohitele in prehitele države začetnice trenda. Hitro in intenzivno odlaganje rojstev je v kombinaciji z visokimi začetnimi srednjimi starostmi mater pripeljalo do enih izmed najvišjih evropskih srednjih starosti mater ob rojstvu prvega otroka (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 4). Španija (29,2) ima celo najvišjo v Evropi. Na drugi strani imamo države, kjer se je odlaganje rojstev pojavilo že v začetku sedemdesetih let, vendar pa je bila intenzivnost procesa bolj zmerna. Tako ima Velika Britanija (podatki so samo za Anglijo in Wales), za katero je značilna najbolj zmerna rast srednje starosti žensk ob rojstvu prvega otroka med vsemi zahodnimi državami, kljub skoraj desetletju prednosti v povprečju za 2,3 leta mlajše matere ob rojstvu prvega otroka (26,9).

Med zahodnimi državami velja še posebej omeniti Nizozemsko, ki je trenutno edina evropska država, kjer se je srednja starost ob rojstvu prvega otroka, vsaj začasno, stabilizirala na visoki ravni (28,7), kot posledica dejstva, da se je proces odlaganja rojstev ustavil leta 1998. V vseh ostalih evropskih državah trenutno še zmeraj poteka odlaganje rojstev in večina teh držav na začetku 21. stoletja dosega najvišje zabeležene povojne srednje starosti ob rojstvu prvega otroka. Proces odlaganja rojstev je tako postal univerzalen pojav v razvitih evropskih družbah (Sobotka, 2004, str. 52).

Osnovna značilnost držav v vzhodni polovici Evrope je pozen začetek samega procesa odlaganja rojstev in posledično relativno mlada časovna struktura mater ob prvem porodu. Med temi državami najdemo tiste z najbolj intenzivnim odlaganjem rojstev. Tako so se na Češkem matere ob prvem porodu v relativno kratkem obdobju (od leta 1992) postarale v povprečju kar za 3,5 leta oziroma letno za 0,29 leta, kar je absolutni rekord med vsemi evropskimi državami. Proces odlaganja rojstev je bil zelo intenziven tudi v Sloveniji, Slovaški in Bolgariji, kjer so bile letne rasti v srednji starosti ob prvem porodu povsod nad 0,20 leta. Vendar pa je za številne države vzhodne Evrope značilno, da imajo kljub veliki intenzivnosti odlaganja rojstev še zmeraj veliko nižje srednje starosti mater ob rojstvu prvega otroka (in otrok nasploh) kot pa zahodne države. To je posledica velike časovne razlike pri začetku procesa odlaganja rojstev. Vendar pa zaradi večje intenzivnosti in dejstva, da bo odlaganje rojstev v teh državah prisotno tudi potem, ko se bo v ostalih evropskih državah že zaustavilo, lahko pričakujemo, da bo tudi vzhodna Evropa dosegla podobno visoke srednje starosti ob prvem porodu, kot jih dosegajo zahodnoevropske države danes.

Videli smo, da se kljub dejstvu, da je proces odlaganja rojstev univerzalen pojav v celotni Evropi, države med seboj precej razlikujejo v srednji starosti žensk ob rojstvu prvega otroka. Te razlike so rezultat različnih začetnih ravni in predvsem različnih obdobjev začetka ter intenzivnosti procesa. Z zgodovinskega vidika lahko pri pojavu odlaganja rojstev v evropskih državah ločimo tri glavne valove. V prvem, ki je potekal v obdobju od 1971 do 1973, se je odlaganje rojstev začelo v osmih državah zahodne in severne Evrope, ki smo jih že omenili kot začetnice trenda odlaganja rojstev. V drugem valu, ki je sledil v obdobju med leti 1980 in 1985, so se jim pridružile države južne Evrope (izjema je bila le Italija, kjer se je trend odlaganja začel leta 1977), Avstrija, Irska ter nekatere srednjeevropske države (Slovenija, Hrvaška, Madžarska). V zadnjem, tretjem valu se je odlaganje rojstev pojavilo še v državah, ki so nastale po razpadu velikih socialističnih sistemov, in sicer se je to zgodilo v obdobju 1992–1998. Ti valovi pa odkrivajo tudi obstoj skupnih dejavnikov, ki so sprožili odlaganje rojstev v posameznih državah. Podaljševanje izobraževanja in razmah uporabe kontracepcijskih tabletk ob koncu 60-ih oziroma začetku 70-ih let sta sprožila odlaganje rojstev v zahodni in severni Evropi, naftni šoki (po letu 1973) pa so spodbudili odlaganje starševstva še v preostalih zahodnih državah. Vzhodnoevropske države pa so sledile tem državam po razpadu socialističnih sistemov v devetdesetih letih (Sobotka, 2004, str. 57–58).

Slika 4: Začetek odlaganja rojstev v posameznih državah Evrope (valovi)

Vir: Recent Demographic Developments in Europe, 2004, 2005;
Podatki iz Tabele 3, stran 18.

4.3 REGIJSKA ANALIZA

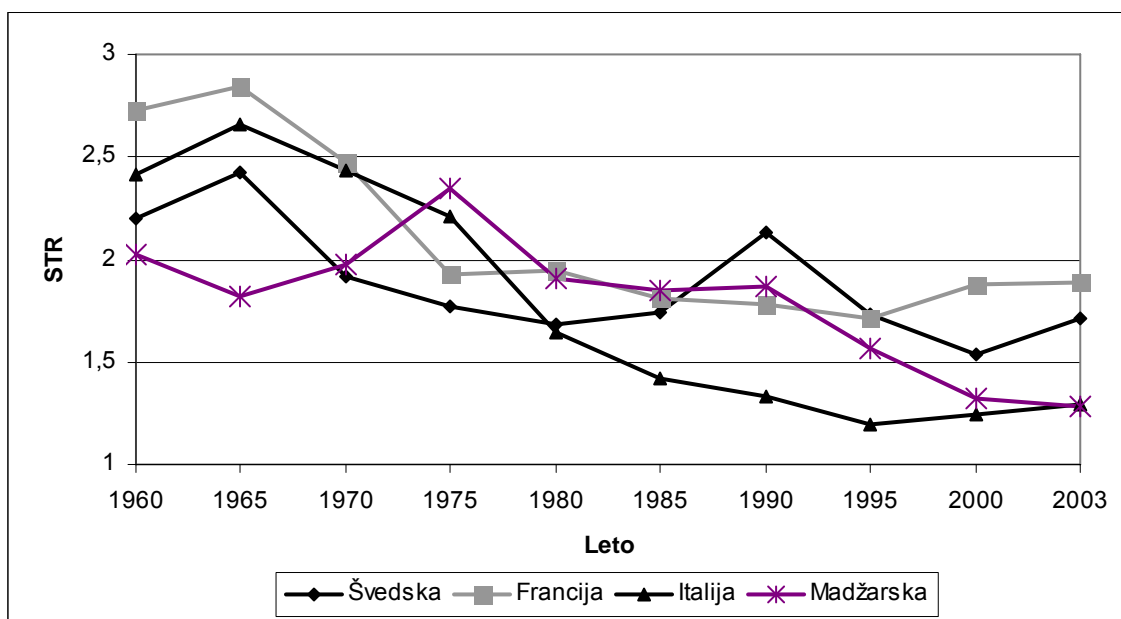
Med evropskimi državami obstajajo precejšnje razlike v rodnosti. Čeprav je odlaganje rojstev enoten pojav, vsaj kar zadeva njegovo prisotnost in vpliv na stalno naraščanje srednje starosti žensk ob rojstvu otrok ter na zniževanje STR, pa o dejanski univerzalnosti procesa ne moremo govoriti. Tako v Evropi prevladuje heterogenost, kljub očitni prerazporeditvi rojevanja otrok v poznejše starosti v vseh državah. Močan vpliv na rodnostno obnašanje imajo namreč različne kulturne in institucionalne ureditve, ki vplivajo na variabilnost učinkov odlaganja rojstev. Evropo lahko razdelimo na štiri glavne skupine držav oziroma regije, ki so znotraj v veliki meri homogene, in sicer glede značilnosti rodnosti, odlaganja rojstev in dejavnikov, ki so povzročili njegov pojav (Macura, Beets, 2002, str. 77).

Kar zadeva analizo odlaganja rojstev v razvitih državah, nas bodo zanimale predvsem severna, južna ter zahodna Evropa, medtem ko je srednjeevropska skupina razvijajočih se držav vključena zato, da omogoča celotno primerjavo evropskih regij. Najprej sledi prikaz razvoja procesa odlaganja rojstev v štirih evropskih državah, tipičnih predstavnicah svojih regij,² nato pa še sama analiza posameznih skupin držav.

² Reprezentativne države za analizo evropskih regij: Švedska (severna Evropa), Italija (južna Evropa), Francija (zahodna Evropa), Madžarska (vzhodna Evropa).

Slika 5 prikazuje gibanje STR v izbranih reprezentativnih državah v obdobju 1960–2003. Leta 1960 nobena od proučevanih držav oziroma regij na splošno ni imela stopnje totalne rodnosti pod mejo 2. Najvišjo rodnost v začetku šestdesetih let je imela Francija, kjer je bila stopnja totalne rodnosti 2,73. V sedemdesetih letih so začele STR hitro padati predvsem v Franciji, sledili pa sta ji Švedska in Italija. Nasprotje pa je predstavljala Madžarska, kjer je STR naraščala, tako da je imela Madžarska sredi 70-ih najvišjo rodnost med vsemi izbranimi državami (2,35).

Slika 5: Stopnja totalne rodnosti (STR) v obdobju 1960–2003

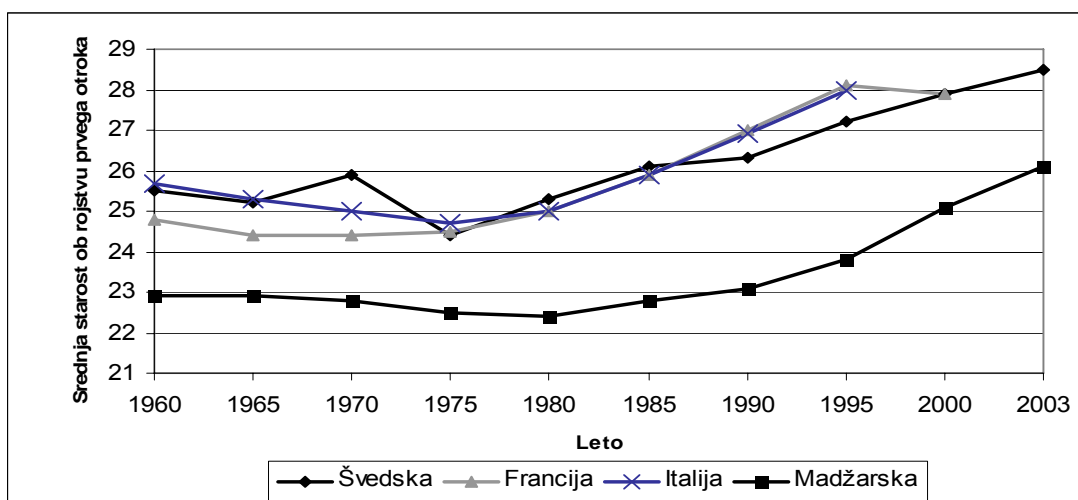

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Od začetka 1980-ih let naprej so imele STR v teh državah zelo različno pot. Francoska STR se je v veliki meri stabilizirala, tako da je v naslednjih dveh desetletjih le nekoliko padla, po letu 1995 pa je začela celo naraščati in danes znaša 1,89, kar Francijo uvršča v vrh evropske rodnosti. V Italiji se je STR še naprej zniževala z veliko intenzivnostjo in je leta 2000 padla na raven 1,24. Švedska je poseben primer, saj je v obdobju 1985–1995 doživela nepričakovano rast STR, ki je prekinila dotodanje neprekinjeno padanje rodnosti. Vzrok za to je bilo podaljšanje že sicer zelo dolgega plačanega porodniškega dopusta, kar je pomenilo dodatno spodbudo za rojevanje otrok (Lesthaeghe, 2000, str. 12). Madžarska STR je začela padati šele po letu 1980, kar je odraz dejstva, da se je v tem delu Evrope odlaganje rojstev pojavilo najkasneje. Od leta 1980 naprej pa je rodnost padala z veliko hitrostjo, proces, ki je močno prisoten še danes, tako da je STR na Madžarskem (1,28) že padla pod italijansko raven.

Padec rodnosti v evropskih državah je povezan z odlaganjem rojstev v prihodnost (Škraban, 2004, str. 10). Na Sliki 6 lahko vidimo, kako je v vseh državah neprekinjeno naraščala srednja starost žensk ob rojstvu prvega otroka. Razlika med državami pa je predvsem v začetku in intenzivnosti procesa odlaganja rojstev. Tako je srednja starost začela najprej naraščati v Franciji v začetku 1970-ih, kasneje pa sta ji sledila še Švedska in Italija ob koncu desetletja. Zanju je bilo značilno bolj intenzivno odlaganje rojstev kot v Franciji, tako da imajo danes vse tri države podobno srednjo starost ob rojstvu prvega otroka. Na Madžarskem je ta starost po tem, ko se je v sedemdesetih letih celo zmanjševala, začela naraščati po letu 1980 in je bila skozi celotno obdobje precej pod ravni ostalih držav. Vendar pa se ta razlika zaradi večje intenzivnosti (predvsem po letu 1990) odlaganja rojstev na Madžarskem vse bolj zmanjšuje.

Slika 6: Srednja starost žensk ob rojstvu prvega otroka v obdobju 1960–2003

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

V nadaljevanju sledi pregled posameznih regij, ki nam bo omogočil boljši pregled učinkov in posledic procesa odlaganja rojstev ter specifičnih dejavnikov, ki so sprožili odlaganje rojstev v posameznih državah oziroma regijah. Podatki o STR in srednji starosti ob prvem porodu se nanašajo na leto 2003 oziroma zadnje leto, za katero so dostopni podatki.

Severna Evropa

Severnoevropska skupina držav danes dosega najvišje STR med vsemi evropskimi državami in to kljub temu, da je za te države značilna zelo pozna časovna struktura rojevanja otrok. Tako je imelo neprekinjeno odlaganje rojstev v zadnjih treh desetletjih velik vpliv na časovno komponento rodnosti in je posledično dvignilo srednje starosti ob rojstvu prvega otroka nad 27 let (Švedska 28,5 leta), medtem ko je bil negativni učinek na

kvantiteto rodnosti (STR) manjši kot drugje v Evropi. Švedska (1,71), Danska (1,76), Finska (1,76) in Norveška (1,80) imajo za sodobne evropske razmere visoke stopnje rodnosti, ki so po letu 2002 začele zopet naraščati in bi se lahko v prihodnje približale stopnjam nadomestitve prebivalstva (2,0-2,1). Te države skupaj s Francijo in Irsko tvorijo t. i. 'visoko-rodnostni pas'.

Za to območje je značilna najizrazitejša deregulacija ključnih dogodkov v življenju ljudi.³ Zakonski stan sta v velikem delu nadomestila kohabitacija in samsko življenje mladih ljudi. Že dolgo ni več razširjenih tradicionalnih družinskih oblik, značilne so šibke družinske vezi. Pojav netradicionalnih partnerstev je sicer v teoriji povezan z upadanjem rodnosti, kar pa se v skandinavskih državah ni zgodilo. Razlog za to se skriva v popolni ločitvi rodnosti od zakona. Izvenzakonski otroci so že vsaj tako pogosti kot otroci, rojeni znotraj uradnega zakona; njihov delež na Švedskem znaša 56% vseh rojenih otrok.

Vendar pa osnovni razlog za šibko povezavo med časovno komponento odlaganja rojstev in stopnjami rodnosti leži v institucionalnih ureditvah in predvsem socialnih politikah severnih držav, ki so poleg zgodovinskega razvoja najbolj prispevale k razmahu netradicionalnih oblik življenja. Te so izrazito usmerjene v prid rojevanju otrok, saj omogočajo veliko kompatibilnost med reprodukcijo žensk in drugimi področji njihovih življenj. Tako so značilni zelo dolgi porodniški dopusti (na Švedskem je bil leta 1996 plačan porodniški dopust dolg kar 65 tednov) in visoki dodatki za otroško varstvo. Socialne politike tudi pomembno pospešujejo ekonomsko neodvisnost mladih odraslih z dodeljevanjem številnih državnih šolnin in štipendij ter tudi tako, da mladim omogočajo velike možnosti dodatnega zaslužka z opcijo dela s skrajšanim delovnim časom. Tako tudi ni presenetljivo, da je za severno Evropo značilna zelo zgodnja zapustitev doma staršev, ki pa ji ne sledi poroka, ampak daljša obdobja kohabitacije ali samskega življenja (Lestheaghe, 2000, str. 10–17).

Južna Evropa

Odlaganje rojstev v državah južne Evrope je pustilo večje posledice na rodnostnem obnašanju ljudi kot kjerkoli drugje v Evropi. Srednje starosti ob rojstvu prvega otroka so v samem vrhu med evropskimi državami, potem ko so, predvsem v Španiji (29,2) in Italiji (28,7), naraščale z visoko intenzivnostjo (0,19 na leto) in so se že močno približale meji trideset let, STR pa so najnižje med vsemi razvitimi evropskimi državami in so v Grčiji (1,27), Italiji (1,27) in Španiji (1,30) padle pod kritično mejo najnižjih evropskih rodnosti. Za južnoevropske države torej velja močna negativna korelacija med odlaganjem rojstev (visoka srednja starost žensk ob rojstvu otrok) in STR.

³ Podatki o bivalnih ureditvah in partnerskih oblikah so uporabljeni na podlagi FFS raziskav za obdobje 1990-ih let.

Gre za edino preostalo evropsko regijo, kjer še zmeraj prevladujejo tradicionalne oblike skupnega življenja ter močne družinske vezi, kar se kaže v visokih odstotkih direktne poroke in nizkih deležih kohabitacije, samskih moških in žensk, ločitev ter otrok, rojenih izven zakonske zveze. Mladi v južneevropskih državah so v težkem položaju. Zelo visok delež (okrog 80% žensk, starih 20–24 let) jih še dolgo v svojih dvajsetih letih živi pri starših, od katerih so tudi močno ekonomsko odvisni, saj so možnosti za pridobitev dela ali štipendij zelo majhne. Posledice občutne ekonomske negotovosti mladih ljudi so visoka nezaposlenost mladih in pa podaljšano bivanje pri starših, kar vodi k nizkim STR in vse večjemu odlaganju rojstev. Podobno kot v severneevropskih državah tudi v južni Evropi državne politike predstavljajo ključni dejavnik, ki določa vpliv odlaganja rojstev na stopnje rodnosti. Vendar pa delujejo v popolnoma drugo smer. Nezadostna državna podpora za družine z otroki, nefleksibilnost trga dela, nedostopnost študentske in stanovanjske pomoči; vse to vpliva na izjemno nizko kompatibilnost med starševstvom in lastno kariero žensk in vodi v odlaganje rojstev otrok.

Pomembno pa na odlaganje rojstev vpliva tudi položaj v družinah samih. Velike družine in odvisnost od njih imajo lahko negativen vpliv na vzpostavljanje zvez in na rodnost. Tradicionalnost vpliva na počasno prilagajanje na novo vlogo žensk (npr. ni delitve dela v gospodinjstvih). Enakost med spoloma tako velja samo v družbi, medtem ko znotraj družine ne. To pa povzroča nizke stopnje totalne rodnosti (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 18–20).

Zahodna Evropa

Skupina zahodneevropskih držav je po značilnostih glede rodnosti nekje vmes med severno in južno Evropo. Zanja velja velika heterogenost, tako da imamo pravzaprav tri podskupine držav. V prvi skupini so Nizozemska, Francija ter Belgija, za katere so značilno relativno visoke STR (v Franciji znaša celo 1,89) ter visoka srednja starost ob rojstvu prvega otroka. V drugi skupini so tri nemško govoreče države, Švica (1,39), Avstrija (1,38) in Nemčija (1,31), ki imajo že precej nižje STR, medtem ko je rojevanje otrok še zmeraj zelo pozno; Švica je poleg Španije država z najvišjo srednjo starostjo ob rojstvu prvega otroka – ta znaša 29,1 leta. Tretjo skupino držav tvorita dve anglosaški državi, Velika Britanija in Irska, za kateri je značilno povsem specifično rodnostno in družinsko (partnersko) obnašanje. Vendar pa so podatki za analizo rodnosti v obeh državah zelo pomanjkljivi.

Osnovni vzrok odlaganja rojstev v državah Zahodne Evrope se skriva v veliki razširjenosti alternativnih načinov skupnega ali samskega življenja. Mladi ljudje sicer zgodaj zapustijo dom staršev, vendar pa preživijo veliko časa v takšnih ureditvah, ki se šele ob pričakovanju otroka spremenijo v poroke. Rojevanje otrok je namreč, za razliko od skandinavskih držav, še vedno močno vezano na zakonsko življenje (značilni so nizki deleži izvenzakonskih

otrok). Posledica takšnega, v primerjavi s severno Evropo nekoliko bolj konzervativnega vzorca nekonvencionalnih življenjskih ureditev, je naraščanje srednje starosti žensk ob poroki oziroma ob rojstvu otrok (Lesthaeghe, 2000, str. 15–16).

Vzhodna Evropa

V to skupino spadajo države srednje in vzhodne Evrope, še dobro desetletje nazaj del velikih socialističnih sistemov, ki so imeli močan vpliv na vseh področjih življenja tamkajšnjih ljudi in tako tudi na rodnost. Ti sistemi so spodbujali visoko in zgodnjo rodnost ljudi z raznimi družinam prijaznimi socialnimi politikami (npr. spodbude za zgodnje starševstvo, plačan materinski dopust, stanovanjske ugodnosti idr.). Po zlomu socializma takšnih spodbud ni bilo več, pojavila pa se je huda vesplošna ekonomska kriza, kar je imelo za posledico tudi odlaganje rojstev. To je potekalo zelo intenzivno, tako da so te države v zelo kratkem času padle na izjemno nizke STR (pod mejo najnižjih rodnosti 1,30). Zaenkrat še zmeraj prevladuje relativno zgodnja časovna razporeditev življenjskih dogodkov – odhod od staršev, poroka, rojevanje otrok, ki pa bo ob tako intenzivnem odlaganju rojstev kmalu izginila. Vendar pa so devetdeseta leta prejšnjega stoletja prinesla ogromne spremembe v načinu življenja ljudi – širita se kohabitacija in samsko življenje, povečujejo se deleži otrok, rojenih izven zakonske zveze. Skratka, tudi vzhodna Evropa vse bolj sprejema zahodni način življenja (Lesthaeghe, 2000, str. 15–16).

Glavna značilnost življenja v vzhodnoevropskih državah pa kljub velikim spremembam v zadnjem desetletju ostaja velika ekonomska negotovost, ki je prisotna skozi celotno življenjsko obdobje (nizke plače, visoke stopnje brezposelnosti, visoka inflacija idr.) in na katero so tamkajšnji ljudje očitno našli skupen odgovor – odlaganje rojstev otrok v vse poznejše starosti.

4.4 SPREMEMBE V ČASOVNI STRUKTURI ROJEVANJA OTROK: NARAŠČAJOČA POLARIZACIJA

Kot smo lahko videli, je naraščajoča heterogenost med državami ena od bistvenih značilnosti sodobne rodnosti in je v veliki meri povzročena s procesom odlaganja rojstev. Zaradi odlaganja rojstev pa se vse večja heterogenost pojavlja tudi v časovni razporeditvi (strukturi) rojevanja otrok – v smeri naraščajoče polarizacije.

Pri ugotavljanju trenda polarizacije, ene od značilnih posledic odlaganja rojstev v razvitih evropskih državah, nas bosta zanimala predvsem dva kazalca rodnosti: na eni strani delež rojstev ženskam v obdobju adolescence $f_{(15-19)}$, in na drugi strani delež rojstev ženskam v starosti 30 let ali več $f_{(30-49)}$.

Pri analizi gibanja obeh kazalcev moramo ločiti med dvema značilnima časovnima obdobjema. Za prvo obdobje, ki je trajalo med leti 1965 in 1975 (1980), je bilo značilno drastično padanje deleža rojstev nad tridesetim letom starosti ter naraščanje deleža adolescentne rodnosti. Vzrok za hitro upadanje rojstev v poznejših letih je bil v hitrem razmahu uporabe hormonalne kontracepcije (kontracepcijske tabletki), ki je omogočila preprečevanje zanositve v poznejših letih, kar je v kombinaciji z vse nižjo starostjo žensk ob poroki rezultiralo v časovni prerazporeditvi rojevanja otrok k mlajšim letom. Naraščajoči delež adolescentne rodnosti pa je bil posledica dejstva, da so se določeni segmenti prihajajoče generacije naučili spolnosti veliko prej, kot so se naučili kontracepcije in njene učinkovite uporabe (Lesthaeghe, 2001, str. 4–5).

Sredi sedemdesetih oziroma na začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja pa je prišlo do preobrata v gibanju obeh deležev rojstev, kar je sovpadalo s pojavom odlaganja rojstev v razvitih evropskih družbah. Tako je trend odlaganja rojstev vplival na vse poznejše starosti ob rojstvu otrok in s tem na vse višje deleže rojstev ženskam po 30. letu starosti. Z izboljšanjem kontracepcije in njeno učinkovitejšo uporabo, boljšo spolno vzgojo in ponekod liberalizacijo splava pa se je močno zmanjšala adolescentna rodnost (Lesthaeghe, 2001, str. 4–5).

V Tabeli 4 so podatki o omenjenih dveh kazalcih rodnosti, ki kažeta na opisano gibanje obeh kazalcev v obdobju 1960–2003. Vidimo lahko, da je na začetku 21. stoletja v večini proučevanih držav delež rojstev ženskam v starosti nad tridesetim letom nad začetno ravno leta 1960, predvsem pa so današnji deleži precej nad ravno, ki so jo razvite evropske države dosegale v začetku osemdesetih let. Vendar pa med posameznimi državami obstajajo razlike v gibanju $f_{(30-49)}$. V skupini skandinavskih držav je v prvem delu proučevanega obdobja delež $f_{(30-49)}$ padel le za nekoliko odstotkov, na Švedskem je celo narasel, iz začetnih relativno nizkih deležev, ki so znašali med 26,0 in 33,6 odstotka. V obdobju po letu 1980 dalje pa je bila rast deleža rojstev po tridesetem letu starosti v skupini severnoevropskih držav izjemno intenzivna in predstavlja danes v teh državah že blizu 50 odstotkov vseh rojstev (Švedska 52,3%).

Južnoevropska skupina držav je imela leta 1960 najvišje deleže $f_{(30-49)}$ med vsemi razvitimi evropskimi državami, prednjačili pa sta Španija in Portugalska, ki sta imeli že pred štirimi desetletji takšna deleža rojstev otrok nad tridesetim letom starosti žensk, kot jih danes dosegajo ostale evropske države (45,6% oziroma 42,9%). Države južne Evrope so v obdobju 1965–80 doživele tudi največje padce rodnosti nad tridesetim letom starosti, vendar pa so začetne visoke ravni omogočile, da je bil delež $f_{(30-49)}$ še zmeraj v evropskem povprečju, okoli 30 odstotkov. Po letu 1980 je bila rast $f_{(30-49)}$ zelo intenzivna predvsem v Španiji in Italiji, ki danes poleg Nizozemske in Irske dosegata najvišje odstotke otrok, rojenih materam v poznejših starostih, ki že presegajo polovico vseh rojstev v teh dveh državah; Italija 54,4%, Španija pa celo 59,4%.

Tabela 4: Deleža $f_{(30-49)}$ in $f_{(15-19)}$ v razvitih evropskih državah za obdobje 1965–2003

Država	% $f_{(15-19)}$			% $f_{(30-49)}$		
	1965	1980	2003	1965	1980	2003
ZAHODNA EVROPA						
Francija ¹	7,0	6,4	2,9	29,1	24,4	44,4
Nizozemska ¹	3,5	2,9	2,2	39,0	27,4	54,6
Belgija ²	5,9	6,1	3,1	30,5	21,9	36,9
VB	–	8,2	7,9	–	26,1	44,1
Irska ¹	1,7	3,7	4,9	53,6	45,4	58,0
Avstrija	11,0	10,5	4,7	31,0	22,9	40,2
Nemčija ²	9,4	8,9	4,9	28,9	22,7	41,8
Švica ¹	4,1	3,3	2,0	33,7	30,6	51,2
SEVERNA EVROPA						
Švedska	9,7	5,0	1,8	29,1	29,6	52,3
Danska	9,0	5,5	1,8	26,0	23,6	49,9
Finska	6,8	5,8	2,9	33,6	31,1	48,0
Norveška ¹	6,8	7,4	2,9	32,3	25,6	46,0
JUŽNA EVROPA						
Italija ²	4,6	6,3	2,7	37,4	29,8	54,4
Španija ¹	1,9	6,1	3,8	45,6	34,6	59,4
Grčija ¹	5,7	12,2	4,2	34,3	22,5	45,5
Portugalska ¹	4,5	9,6	7,0	42,9	28,9	42,8

¹ Zadnji razpoložljivi podatki so za leto 2002.

² Podatki so za leto 2001 (Italija, Nemčija) oziroma za leto 1997 (Belgija).

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Skupina zahodnoevropskih držav je doživela bolj zmerno gibanje deleža rojstev ženskam v drugi polovici njihove reprodukcijske dobe in tako danes večina teh držav dosega deleže $f_{(30-49)}$ okoli 40 odstotkov, ki jih uvrščajo pri dnu razvitih evropskih držav; Belgija (36,9) in Avstrija (40,2 odstotka) sta državi z najnižjim deležem otrok, rojenih materam nad 30-im letom starosti. Vendar pa znotraj zahodnoevropske skupine držav obstaja nekaj izjem. Nizozemska, ki je bila že od 60-ih let naprej med vodilnimi državami glede deleža $f_{(30-49)}$, danes že presega mejo 50 odstotkov (54,6%), prav tako Švica (51,2%). Poseben primer pa predstavlja Irska, ki je že pred dobrimi štirimi desetletji presegala mejo petdesetih odstotkov in je, z občasnimi nihanji, tako visok delež obdržala vse do danes. Tako je danes Irska z 58,0 odstotka otrok, rojenih v drugi polovici reprodukcijskega obdobja žensk, ena od vodilnih evropskih držav glede deleža $f_{(30-49)}$.

Gibanje deleža $f_{(15-19)}$ je bilo bolj enakomerno skozi celotno proučevano obdobje. V večini držav delež adolescentne rodnosti v proučevanem obdobju ni nikoli presegal 10%, izjemi sta zgolj Avstrija (10,5%) in Grčija (12,2%), ki sta imeli tako visok delež $f_{(15-19)}$ v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Danes je odstotek adolescentne rodnosti v večini

razvitih evropskih držav na zelo nizki ravni in se giblje okoli 2–3 odstotke. Vendar pa imamo tudi pri gibanju deleža adolescentne rodnosti dve skupini izjem. V prvi skupini so Avstrija, Nemčija, Portugalska in Grčija, kjer je delež $f_{(15-19)}$ višji, vendar je v zadnjem obdobju opaziti njegovo upadanje. Drugo skupino izjem pa predstavljata otoški državi Velika Britanija in Irska, kjer je odstotek rojstev ženskam pred 20-im letom starosti skozi celotno obdobje enak (VB) oziroma celo narašča (Irska). Tako je imela Velika Britanija leta 2003 najvišji delež adolescentne rodnosti (7,9%) med razvitimi evropskimi državami.

Očiten trend k vse poznejšemu rojevanju otrok daje občutek, da je zelo zgodnje oziroma adolescentno rojevanje postalo redkejši fenomen v sodobni evropski rodnosti. Čeprav je v večini razvitih evropskih držav res tako, pa so še zmeraj v številnih razvitih družbah prisotne znatne subpopulacije žensk, ki rojevajo otroke v nizkih starostih, tako da je problem adolescentne rodnosti v razvitih evropskih družbah še vedno (močno) prisoten. Na drugi strani pa večina žensk odlaga rojstva na vse poznejša leta in tako ni presenetljivo, da polarizacija v časovni razporeditvi rojevanja prvega in ostalih otrok narašča. Posledica tega pa je, da srednja starost mater ob rojstvu otrok (prvega in ostalih) predstavlja vse manjši del dejanske populacije žensk, ki rodijo otroka (Sobotka, 2004, str. 61).

Naraščajoča polarizacija v časovni razporeditvi rojevanja otrok pa ima lahko precejšnje negativne posledice, predvsem iz zdravstvenih vzrokov. Adolescentna rodnost v razvitih evropskih državah se sicer zmanjšuje in na začetku 21. stoletja pomeni majhen delež v celotni rodnosti. Glavni razlogi za zniževanje deleža so v vse boljši dostopnosti in učinkovitosti uporabe kontracepcijskih sredstev, izobraževanju o spolnosti, zmanjševanju deleža mladih žensk v strukturi prebivalstva, večji izobraženosti žensk, odlaganju rojstev na poznejša leta in seveda legalizaciji splava. Vendar problematika adolescentne rodnosti kljub temu ostaja. V razvitih državah se zgodnja nosečnost pojavlja pri neporočenih ženskah. Najstniške matere pogosteje trpijo zaradi komplikacij nosečnosti ter poroda in pogosteje umirajo ob rojstvu kot pa ženske po dvajsetem letu starosti. Otroci, rojeni tem materam, imajo manjšo telesno težo in pogosteje umirajo kot novorojenčki ali pa v zgodnjem otroštvu (Kotnik, 2003, str. 9).

Tudi odlaganje rojstev do zelo poznih starosti, predvsem po 35. letu, ima lahko resne negativne posledice z zdravstvenega vidika. Čeprav tudi v prihodnje ni pričakovati, da bo delež rojstev ženskam nad 35. (oziroma štiridesetim) letom starosti predstavljal več kot le zmerne deleže v skupni rodnosti, pa je vseeno mogoče zaznati naraščanje tega deleža v večini proučevanih razvitih evropskih državah (glej Prilogo 5). Tako lahko odlaganje z rojstvom do bioloških meja reprodukcijskega obdobja žensk pripelje do problemov, kot so: večja verjetnost maternične smrtnosti, poporodnih težav tako matere kot otroka, neplodnost in druge težave pri zanositvi, sterilnost idr. Zaradi vseh teh razlogov in pa predvsem relativno visokih stopenj splavnosti v poznejših letih je možno trditi, da stopnje rodnosti po petintridesetem letu starosti žensk (ang: "latest-late" fertility) tudi v prihodnje ne bodo dosegle visokih deležev v celotni rodnosti (Malačič, 2005, str. 5–12).

4.5 ODLAGANJE ROJSTEV IN NJIHOVO KASNEJŠE NADOMEŠČANJE: ANALIZA RODNOSTI STAROSTNIH KOHORT

V kontekstu odlaganja rojstev in padajočih stopenj rodnosti je potrebno obravnavati še eno pomembno metodološko vprašanje – kakšno je gibanje stopenj rodnosti z vidika doseženih rodnosti dejanskih starostnih kohort? Nizke rodnosti ne vodijo nujno do nizkih končanih rodnosti, če je pojav odlaganja rojstev zgolj začasen pojav. V tem primeru pride do nadomestitve predhodno izgubljene rodnosti v poznejših letih (po tridesetem letu starosti). Odlaganje rojstev v pravem pomenu besede namreč predvideva kasnejšo nadomestitev odloženih rojstev, tako da gre zgolj za časovno prerazporeditev rojstev, ki ne bi smela imeti posledic na zmanjšanje končnih STR. V primeru t.i. 'čistega' odlaganja rojstev s popolno nadomestitvijo rojstev kasneje v življenju srednja starost žensk ob porodu ne predstavlja dobrega kazalca dejanske zaključene rodnosti žensk. Neodvisno od začetka reprodukcije posameznih žensk bi hipoteza 'čistega' odlaganja rojstev implicirala, da je v povprečju dosežena rodnosti enaka tako za ženske, ki so zgodaj začele svojo reprodukcijo, kot za tiste, ki so jo začele pozneje (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 5).

Iz Tabele 4 je bilo vidno, da v vseh razvitih evropskih državah naraščajo deleži rojstev pri ženskah nad tridesetim letom starosti, kar kaže na dejstvo, da je določen delež odloženih rojstev v prvi polovici reproduktivne dobe kasneje tudi dejansko nadomeščen. Vendar pa moramo za podrobnejšo analizo odlaganja rojstev in njihovega kasnejšega nadomeščanja uporabiti metodo starostnih kohort, ki nam omogoča vpogled v rodnostno obnašanje dejanskih starostnih kohort žensk, ki so že zaključile svojo reproduktivno obdobje.

Klasičen način medsebojne primerjave rodnosti različnih starostnih kohort predstavlja računanje akumulirane razlike oziroma deficita za vsako posamezno starost (petletna obdobja) med različnimi starostnimi kohortami žensk glede na bazno kohorto. Pri tem se pojavlja problem izbire ustrezne bazne kohorte, s katero bomo primerjali vse ostale starostne kohorte. Ustrezna bazna starostna kohorta je tista, kjer se še niso pojavili ne učinki odlaganja rojstev ne nadomeščanje teh predhodno odloženih rojstev (Lesthaeghe, 2001, str. 7).

Za bazno kohorto sem vzel starostno kohorto žensk, rojenih v letih 1940–44, ki ustreza zgoraj omenjenim zahtevam dobre bazne kohorte, ter z njo primerjal še šest poznejših starostnih kohort. Vendar pa popolno primerjavo omogočajo zgolj tri najstarejše starostne kohorte (1945–49, 1950–54 in 1955–59), ki so tudi dejansko zaključile svojo reproduktivno obdobje ter so doživele tako učinek odlaganja rojstev kot učinek njihovega nadomeščanja. Ostale tri starostne kohorte so namenjene proučevanju intenzivnosti odlaganja rojstev, medtem ko o velikosti in intenzivnosti nadomeščanja rojstev na njihovi podlagi ne moremo sklepati, saj ženske, rojene v teh kohortah, še niso zaključile svojega reproduktivnega obdobja. Za potrebe analize odlaganja rojstev in kasnejšega nadomeščanja odloženih otrok je smiselno, da reprodukcijsko obdobje žensk razdelimo na dve polovici:

na obdobje od 15. do 29. leta, ko poteka odlaganje rojstev in posamezne starostne kohorte akumulirajo deficit v primerjavi z bazno kohorto, ter na obdobje od 30. leta starosti naprej, ko se ta predhodno odložena rojstva vsaj v določeni meri nadomeščajo.

Tako nam bo analiza rodnosti na podlagi starostnih kohort dala odgovor na dve pomembni vprašanji glede rodnosti starostnih kohort in držav (Lesthaeghe, 2000, str. 3):

- do kolikšne mere, s kakšno intenzivnostjo in koliko časa bo trend odlaganja rojstev 'vzdrževan' z vsako novo starostno kohorto?
- do kolikšne mere bodo starostne kohorte po 30. letu nadoknadile izgubljeno rodnost iz prve polovice reproduktivne dobe?

V Tabelah 5 in 6 (na straneh 31 in 32) so podatki o omenjenih starostnih kohortah iz 12 evropskih držav. V analizo nisem vključil nekaterih drugih razvitih evropskih držav, kot so Portugalska, Grčija in Irska, kjer zaradi kasnejšega začetka odlaganja rojstev te še nismo priča trendu nadomeščanja odloženih rojstev in tako o njegovih značilnostih v teh državah ne moremo sklepati. Iz analize pa sem izpustil tudi Veliko Britanijo, zaradi pomanjkanja ustreznih podatkov o starostno specifičnih stopnjah rodnosti v obdobju 1960–1975.

Tabela 5: Odlaganje rojstev v starostnih kohortah za izbrane države

Država	Povprečni deficit rojstev (do 30. leta) ¹	Odlaganje rojstev v starostnih kohortah (v številu otrok) – deficit do 30. leta starosti glede na bazno kohorto 40–44					
		45–49	50–54	55–59	60–64	65–69	70–74
ZAHODNA EVROPA							
Francija	-299	-0,227	-0,317	-0,352	-0,518	-0,697	-0,796
Nizozemska	-407	-0,236	-0,396	-0,589	-0,730	-0,906	-0,937
Belgija	-284	-0,197	-0,301	-0,355	-0,452	-0,590	-0,673
Avstrija	-167	-0,048	-0,160	-0,292	-0,428	-0,549	-0,647
Švica	-300	-0,182	-0,311	-0,407	-0,500	-0,646	-0,737
Nemčija	-226	-0,144	-0,223	-0,311	-0,420	-0,614	-0,681
SEVERNA EVROPA							
Švedska	-179	-0,095	-0,177	-0,266	-0,266	-0,375	-0,612
Danska	-396	-0,244	-0,371	-0,574	-0,663	-0,712	-0,812
Norveška	-339	-0,184	-0,342	-0,491	-0,536	-0,633	-0,751
Finska	-199	-0,142	-0,196	-0,258	-0,316	-0,392	-0,484
JUŽNA EVROPA							
Italija	-186	-0,049	-0,174	-0,336	-0,541	-0,762	-0,895
Španija	-143	+0,080	-0,184	-0,325	-0,589	-0,855	-1,064

¹ Povprečni deficit zaradi odlaganja rojstev do 30. leta starosti (merjen v številu odloženih rojstev otrok na 1000 rojstev) je izračunan samo na podlagi prvih treh starostnih kohort žensk (1945–49, 1950–54 in 1955–59), ki so že zaključile reprodukcijsko obdobje.

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Tabela 6: Nadomeščanje odloženih rojstev v starostnih kohortah za izbrane države

Država	Povpr. eže vseh treh kohort (na 1000 rojstev)	Nadomeščanje predhodno odloženih otrok glede na bazno kohorto (v številu otrok)			Stopnja končane rodosti starostne kohorte (CSTR ¹)			
		45–49	50–54	55–59	40–44	45–49	50–54	55–59
ZAHODNA EVROPA								
Francija	116	+0,044	+0,110	+0,195	2,312	2,129	2,105	2,155
Nizozemska	198	+0,055	+0,181	+0,357	2,112	1,931	1,897	1,881
Belgija	53	-0,006	+0,033	+0,132	2,065	1,861	1,797	1,841
Avstrija	9	-0,015	-0,001	+0,043	1,992	1,929	1,831	1,744
Švica	129	+0,049	+0,123	+0,215	1,954	1,821	1,766	1,762
Nemčija	89	+0,045	+0,073	+0,150	1,832	1,733	1,682	1,671
SEVERNA EVROPA								
Švedska	213	+0,086	+0,218	+0,337	2,001	1,992	2,042	2,072
Danska	109	-0,016	+0,085	+0,259	2,208	1,948	1,921	1,893
Norveška	135	+0,018	+0,108	+0,279	2,296	2,130	2,061	2,084
Finska	154	+0,064	+0,143	+0,256	1,934	1,856	1,881	1,932
JUŽNA EVROPA								
Italija	-62	-0,100	-0,072	-0,016	2,078	1,929	1,832	1,726
Španija	-303	-0,233	-0,351	-0,325	2,488	2,335	1,953	1,838

¹CSTR (ang. "CTFR - completed total fertility rate") = stopnja končane rodosti starostne kohorte žensk.

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Glede na značilnosti odlaganja rojstev in njihovega posledičnega nadomeščanja posameznih starostnih kohort žensk lahko države zopet razdelimo po regijskih skupinah. Prvo skupino sestavljajo tri zahodne države Francija, Nizozemska in Belgija. Odlaganje rojstev se je v vseh treh državah pričelo s podobnim tempom, saj so prve starostne kohorte imele približno enako intenzivnost odlaganja rojstev. Mlajše starostne kohorte (od kohorte 1955–59 naprej) so občutile najbolj intenzivno odlaganje na Nizozemskem, tako da so ženske, rojene v obdobju 1970–74, do tridesetega leta starosti v povprečju 'pridelale' zaostanek skoraj enega otroka (0,937). V vseh treh državah je odlaganje rojstev z vsako starostno kohorto večje, vendar pa je dodatna razlika med dvema naslednjima kohortama z vsako kohorto manjša, kar kaže na to, da intenzivnost procesa odlaganja rojstev pada.

Nizozemska je šolski primer hitrega in konstantnega odlaganja rojstev, ki ga spremlja močno nadomeščanje predhodno odloženih rojstev po tridesetem letu starosti (Lestheaghe, 2001, str. 12). Tako je starostna kohorta žensk, rojenih med leti 1955 in 1959, v drugi polovici svoje reprodukcijske dobe nadomestila 0,357 predhodno odloženega otroka (60,6% deficita) - največ med razvitimi evropskimi državami. Belgija in Francija imata sicer z vsako starostno kohorto večje nadomeščanje, ki pa je še zmeraj relativno nizko.

Drugo skupino držav tvorijo tri nemško govoreče države Avstrija, Švica in Nemčija. Odlaganje rojstev je v teh državah bolj zmerno glede na prvo skupino držav, vendar pa je tudi nadomeščanje nižje. Tako intenzivnost odlaganja rojstev kot njihovega nadomeščanja je v vseh treh državah podobna, le da sta oba procesa na najvišjem nivoju v Švici, na najnižjem nivoju pa v Avstriji. Predvsem v Avstriji je nadomeščanje na zelo nizki ravni, saj se je pojavilo šele s starostno kohorto 1955–59, in sicer najnižje med zahodnimi evropskimi državami (0,043). Posledica tega pa je padanje stopenj končane rodnosti naslednjih starostnih kohort. Glede na to, da mlajše kohorte kažejo na trend manjše intenzivnosti odlaganja rojstev, bi lahko v prihodnosti prišlo do stabilizacije stopenj rodnosti, ki pa bodo še zmeraj precej pod stopnjami nadomestitve prebivalstva. Vendar pa se bo moralo nadomeščanje prihodnjih kohort močno povečati (Lestheaghe, 2000, str. 8).

Severnoevropske države lahko glede začetnih trendov odlaganja rojstev razdelimo v dve skupini. Danska in Norveška sta v najstarejših treh starostnih kohortah doživeli zelo veliko intenzivnost odlaganja rojstev, ki pa je v mlajših kohortah bolj zmerna. Švedska in Finska sta imeli skozi celotno obdobje manjše odlaganje rojstev, vendar pa trenutno Švedska dosega največjo intenzivnost med vsemi razvitimi evropskimi državami, tako da bi lahko prihodnje kohorte ujele vodilne države. Posebnost skandinavskih držav je, da je to edina regija, kjer ima odlaganje rojstev naraščajočo intenzivnost. Nadomeščanje odloženih rojstev je v vseh štirih državah zelo visoko, tako da so kohorte, ki so že zaključile svojo reprodukcijo, blizu nadomestitvene ravni rodnosti; Švedska (2,07) in Norveška (2,08) jo celo dosemeta. Posebno velja omeniti primer Švedske, kjer je starostna kohorta žensk 1955–59 dosegla poznejše nadomeščanje (0,337), ki je preseglo predhodno ustvarjeni deficit (-0,266) in tako dosegla višjo stopnjo končane rodnosti kot bazna starostna kohorta. Tudi v prihodnje je pričakovati, da bodo skandinavske države ob zmernem odlaganju rojstev ter naraščanju rodnosti v poznejših letih dosegale visoke stopnje končane rodnosti pa tudi STR glede na sodobne evropske standarde (Lestheaghe, 2000, str. 7).

Južnoevropske države so posebnost, kar zadeva odlaganje rojstev in njihovo kasnejše nadomeščanje. Odlaganje rojstev je bilo v najstarejših treh kohortah dokaj zmerno, nato pa je naraščalo z veliko intenzivnostjo; starostna kohorta žensk 1970–74 v Španiji je tako do svojega tridesetega leta starosti odložila rojstvo več kot enega otroka (-1,064) in je trenutno vodilna med vsemi razvitimi evropskimi državami. Nadomeščanje se v teh državah še ni pojavilo, tako da ženske v Italiji in Španiji svoj rodnostni deficit v drugi polovici reprodukcijskega obdobja samo še povečujejo. Ob najvišjih stopnjah odlaganja rojstev in ob odsotnosti nadomeščanja rojstev ni presenetljivo, da države Južne Evrope dosegajo najnižje stopnje rodnosti, ki bi se utegnile ob takšnem razvoju trendov še dodatno znižati.

Iz Tabele 6 smo lahko videli, da se končane rodnosti starostnih kohort niso spustile na tako nizke ravni kot STR, kar velja za vse proučevane države. Tako je bila najnižja končana stopnja rodnosti za najmlajšo kohorto, ki je že zaključila svojo reprodukcijo (1955–59), še zmeraj relativno visoka – Nemčija (1,67) – v primerjavi s STR, ki jih dosegajo razvite

evropske države. Vendar pa je tudi končana rodnost dejanskih starostnih kohort v večini držav nižja, kot je bila pri bazni kohorti, in je tudi precej pod pragom nadomestitve prebivalstva. Tako je tudi rodnost starostnih kohort pod vplivom odlaganja rojstev, očitno pa je tudi, da hipoteza 'čistega' odlaganja v praksi ne velja. Obstaja namreč negativna povezava med starostjo žensk ob rojstvu otroka in končano rodnostjo starostnih kohort; višja kot je prva, nižja je druga in obratno (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 5).

5. RESNOST POSLEDIC ODLAGANJA ROJSTEV ZA PRIHODNOST

Kontinuirano odlaganje rojstev v razvitih evropskih državah povzroča številne posledice na rodnostnem obnašanju ljudi. Negativni vpliv odlaganja rojstev na STR je že tako velik, da se številne evropske družbe srečujejo s pojavom izjemno nizkih stopenj rodnosti (pod 1,30). Če se bo trend zniževanja STR s takim tempom nadaljeval tudi v prihodnje, lahko pride do pojava ultimativne grožnje z vidika rodnosti in obnavljanja prebivalstva – do prevlade družbe brez otrok.

5.1 POJAV NAJNIŽJIH STOPENJ TOTALNE RODNOSTI

Najnižje rodnosti (ang.: "lowest-low fertility") opredelimo kot stopnje totalne rodnosti pod 1,3. Takšne stopnje so precej pod reproduktivnim ravnovesjem in lahko pomenijo velike demografske, ekonomske in socialne družbene probleme. Tako nizke STR pomenijo v stabilni populaciji s povprečno starostjo ob rojevanju 30 let letno krčenje prebivalstva za 1,5% in prepolovitev prebivalstva vsakih 45 let (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 2).

STR pod 1,3 so se na državni ravni prvič pojavile v začetku devetdesetih let, in sicer najprej v Italiji in Španiji (leta 1993). Od takrat naprej je širjenje najnižjih STR po Evropi potekalo s spektakularno hitrostjo. Italiji in Španiji so kmalu sledile še druge države, predvsem iz Srednje in Vzhodne Evrope, tako da je danes pod raven 1,3 padla rodnost že v 15 evropskih državah, ki predstavljajo 37,9% celotnega evropskega prebivalstva (glej Tabela 7). Še v začetku devetdesetih let ni bilo v Evropi niti ene države s tako nizko rodnostjo. Vidimo lahko, da je v primerjavi z letom 2001 močno padel delež prebivalstva v državah s STR pod 1,3 v evropski populaciji. Razlog je v tem, da je iz te skupine držav izpadla Rusija (STR v letu 2002 je bila 1,32), ki predstavlja velik del evropske populacije. Z vidika najnižjih rodnosti je pomembno obravnavati tudi države, ki imajo STR blizu ravni 1,3, saj bi lahko te države v naslednjih letih padle pod omenjeno raven. Takšnih držav, ki so imele STR manjše od 1,4, je bilo v letu 2003 že 21 in so predstavljale kar 72,6 odstotka evropske populacije. To pomeni, da skoraj tri četrtine evropskega prebivalstva živi v območju nizke rodnosti.

Tabela 7: Širitev nizke in najnižje rodnosti v Evropi od leta 1990 dalje

STR	1990	1995	2000	2001	2002
STR 1,30 ALI MANJ:					
število držav	0	7	12	15	15
število prebivalcev (v mio)	0,0	201,3	339,0	409,4	270,9
delež v evropski populaciji (%)	0	28,0	47,2	57,0	37,9
STR 1,40 ALI MANJ:					
število držav	3	14	20	20	21
število prebivalcev (v mio)	105,6	453,5	516,6	515,8	518,3
delež v evropski populaciji (%)	14,8	63,1	71,9	71,8	72,6

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Med razvitimi državami zahodne in severne Evrope se tako nizke stopnje rodnosti nikoli niso pojavile kot trajno prisoten pojav,⁴ kljub masovnemu odlaganju rojstvu v teh državah in dejstvu, da so bile prav te države začetnice trenda zniževanja STR. Vendar pa bi lahko v prihodnosti tudi nekatere izmed teh držav padle pod mejo najnižjih rodnosti (npr. Avstrija, Nemčija, Švica).

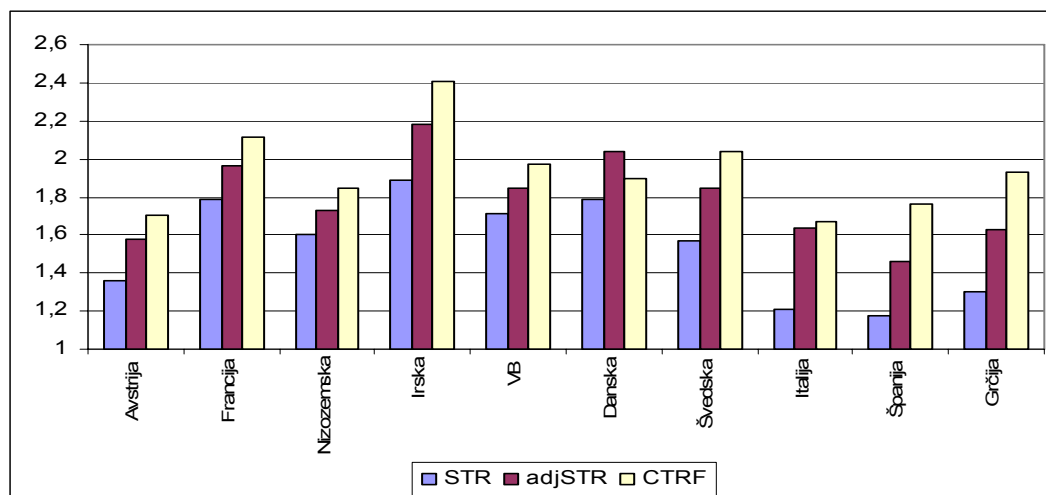
Zanima nas predvsem, ali so tako nizke STR dejanski odraz sodobne rodnosti ali pa so zgolj trenutno stanje. Občutna nihanja v stopnjah rodnosti so pogosto povezana s spremembami v časovni razporeditvi rojevanja otrok. Proces odlaganja rojstev otrok torej odločilno prispeva k velikemu delu nizkih in najnižjih stopenj rodnosti v evropskih državah. Za razrešitev zgornje dileme moramo uporabiti drug kazalec rodnosti, saj je STR pod velikim vplivom časovne komponente odlaganja rojstev in tako podcenjuje dejansko rodnost. Uporabiti moramo kazalec rodnosti, ki upošteva hitrost in porazdelitev motenj v starostno specifičnih stopnjah rodnosti. Najprimernejši kazalec je popravljena STR (poprSTR⁵), ki sta jo predlagala Bongaarts in Feeney, ki omenjene časovne distorzije odpravi (Kohler, Ortega, 2002, str. 92).

Slika 7 prikazuje primerjavo med tremi kazalci rodnosti (STR, poprSTR in CSTR) za izbrane razvite evropske države. Prvi dve stopnji sta izračunani kot povprečje za obdobje 1995–2000, medtem ko kaže CSTR zaključeno rodnost starostne kohorte žensk, rojenih leta 1960. Vidimo lahko, da je pri vseh državah popravljena STR višja kot navadna STR. Razlika med stopnjami je različna po posameznih državah, največja pa je v Italiji (0,43), Španiji (0,28), na Švedskem (0,28) ter na Irskem (0,29).

⁴ Najnižje STR so se za kratek čas pojavile v Franciji med 1. svetovno vojno, v Zahodni Nemčiji med letoma 1984 in 1985 ter v združeni Nemčiji v obdobju 1993–95 (Kohler, Billari, Ortega, 2002, str. 643).

⁵ Popravljena STR (ang: "adjusted TFR") je prilagojen kazalec rodnosti, ki sta ga predlaga Bongaarts in Feeney (1998). Ta kazalec odpravlja problem časovne komponente odlaganja rojstev, ki drugače preveč podcenjuje dejanske STR.

Slika 7: Primerjava različnih kazalcev rodnosti za izbrane evropske države

Vir: Sobotka, 2004, str. 162; RDDE 2004, 2005.

To kaže na dejstvo, da bi bila rodnost višja, če bi prišlo do stabilizacije ali celo ustavitve odlaganja rojstev. Rodnost je pod vplivom odlaganja rojstev in pričakovati je, da se bodo STR v prihodnosti dvignile ter bo tako tudi pojav najnižjih rodnosti v Evropi v veliki meri izginil. Torej lahko govorimo o STR pod 1,3 kot o začasnem pojavu v sodobni rodnosti, tako da stanje v Evropi le ni tako kritično. Vendar pa se kljub pričakovani nadomestitvi rodnosti STR ne bodo dvignile do vrednosti, ki bi zagotavljale reprodukcijo prebivalstva. Zanimivo je tudi, da je heterogenost v rodnosti med evropskimi državami, ki je povzročena z odlaganjem rojstev, prisotna tudi pri primerjavi poprSTR. Tako bodo razlike med državami v rodnosti še zmeraj ostale, tudi ko bo odlaganje rojstev že zaključeno.

V vseh državah z izjemo Danske, so stopnje zaključene rodnosti starostnih kohort žensk rojenih leta 1960, višje kot poprSTR. To verjetno pomeni, da se bodo stopnje rodnosti, proučevane znotraj posameznih kohort, v prihodnje še zniževale. Mlajše starostne kohorte naj bi tako dosegale stopnje rodnosti nekje v višini obravnavanih poprSTR.

5.2 EVROPA: DRUŽBA BREZ OTROK

Če upoštevamo sociološke, ekonomske in kulturne trende ter velike spremembe v zadnjih štirih desetletjih na omenjenih področjih, potem lahko rečemo, da gredo močno v prid hitrega naraščanja pojava družb brez otrok (ang.: "childless societies"). To je tesno povezano z odlaganjem rojstev, ki je povzročilo, da vse več žensk rodi prvega otroka šele v poznih dvajsetih oziroma tridesetih letih. Ob tako poznem rojevanju otrok ostane ženskam le malo manevrskega prostora glede odločitve o otrocih in lahko se zgodi, da do rojstva otrok sploh ne pride. Tako lahko na pojav družb brez otrok gledamo kot na neizogibno posledico sodobnih transformacij v načinu življenja ljudi (Sobotka, 2004, str. 123–124).

Pojav družbe brez otrok v povezavi z nizkimi STR bi za evropske države in Evropo kot celoto pomenil velike prebivalstvene probleme. To bi namreč pomenilo povečevanje deleža starejšega prebivalstva (staranje prebivalstva) in krčenje prebivalstva. Seveda pa bi bile posledice opazne tudi na drugih področjih življenja. Brez novih generacij ni napredka družbe, ni nove delovne sile, ki bi posedovala nova znanja in znala ta znanja tudi pretvoriti v nove tehnologije in proizvode. Večji delež starejšega prebivalstva bi tudi močno povečal obremenitev delovno aktivnih ljudi, saj bi na njih padlo breme socialne skrbi za večje število starejšega neaktivnega prebivalstva. Zaradi nizke rodnosti številnim evropskim narodom grozi zmanjševanje števila prebivalstva, tako da se obnavljajo predvsem po zaslugi pozitivnih migracij. Vendar pa takšno obnavljanje po zaslugi priseljencev ne omogoča ohranitve posameznih narodov, njihove kulture, običajev, jezika in drugih etničnih značilnosti. Tako bi družbe, v katerih nove generacije ne bi zadoščale za nadomestitev predhodnih generacij, močno ogrozile svoj prihodnji obstoj.

Ločiti moramo med prostovoljnim (zavestnim) in neprostovoljnim pojavom, ko ženske ob koncu svoje reprodukcijske dobe ostanejo brez otrok. Pri zavestnem pojavu gre za odločitev žensk (parov), da otrok sploh ne bodo imele ter se bodo namesto starševstvu posvetile drugim področjem življenja (poslovna kariera, izobraževanje, lastni užitki in prosti čas idr.). Pri neprostovoljnem pojavu pa ženske ostanejo brez otrok iz raznih medicinskih razlogov ali pa kot posledica odlaganja rojstev, ki preseže biološke meje.

V Tabeli 8 so podatki o deležu žensk brez otroka, analizirani v štirih starostnih kohortah za devet razvitih evropskih držav. Vidimo lahko, da se delež žensk brez otroka v večini držav sicer povečuje, vendar pa je ta rast zelo zmerna. Ker tudi projekcije za prihodnost ne kažejo intenzivnejše rasti tega deleža v posameznih državah, lahko trdimo, da tudi v prihodnosti ne bodo prevladali segmenti žensk, ki ostanejo brez otroka.

Tabela 8: Delež žensk brez otroka po starostnih kohortah za izbrane države

Država	Delež žensk brez otroka po starostnih kohortah (%)			
	1940	1945	1950	1955
Avstrija	12,5	13,0	13,0	15,5
Francija	10,1	8,6	9,8	10,9
Nizozemska	11,9	11,7	15,0	18,3
VB	10,8	9,1	14,0	15,8
Finska	14,3	14,2	15,6	16,0
Norveška	9,4	9,0	9,5	11,4
Švedska	13,1	12,2	12,6	12,7
Italija	12,3	9,7	11,4	11,8
Španija	8,1	6,2	10,0	10,4

Vir: Sobotka, 2004, str. 145.

Kljub odlaganju rojstev na vse poznejša leta in kljub naraščajočim pritiskom na ženske, ki povzročajo nekompatibilnost z materinsko vlogo, se večina žensk le odloči za otroke. Tiste ženske, ki rojstvo svojega otroka odložijo, to naredijo odločene, da bodo tega otroka (oziroma otroke) tudi res rodile. Imperativ po starševski vlogi in prirojena biološka predispozicija ljudi po skrbi in negovanju bosta tako prevladala nad ostalimi interesi. Določen odstotek žensk bo sicer ostal brez otrok, vendar pa veliko od njih iz razlogov, ki jih same ne morejo kontrolirati. Tako je bojazen, da bi odlaganje rojstev vodilo v nastanek družbe brez otrok, odveč (Sobotka, 2004, str. 147–148).

5.3 ODPRAVLJANJE POSLEDIC ODLAGANJA ROJSTEV OTROK IN NIZKIH RODNOSTI: PREGLED NACIONALNIH DRUŽINSKIH POLITIK

Probleme, ki jih prinašajo izjemno nizke STR in nevarnost razvoja družb brez otrok, poskušajo države odpraviti z vodenjem ustrezne prebivalstvene politike. Prebivalstvena politika so premišljeno oblikovane institucionalne ureditve in spodbude, s katerimi vlada poskuša direktno in indirektno vplivati na demografsko gibanje prebivalstva. Prebivalstvena politika se tako ukvarja z zmanjševanjem razkoraka med dejanskim in želenim stanjem prebivalstva v družbi z nadziranjem in usmerjanjem rojstev.

Edina možna dolgoročna strategija, ki jo imajo posamezne države na voljo za omejitev ali celo zaustavitev staranja in krčenja prebivalstva, je povečanje rodnosti. Številni ukrepi, ki naj bi to povečanje omogočili, so že v veljavi v različnih državah. V zvezi s prebivalstveno politiko ločimo pronatalitetno politiko, ki neposredno vpliva na povečanje števila rojstev. Vendar pa se pronatalitetna prebivalstvena politika v razvitih evropskih državah skoraj ne uporablja, saj preveč direktno posega v osebno življenje ljudi. Tako se v teh državah uporabljajo predvsem posredne politike, ki ne vplivajo vedno le na rodnost, ampak imajo druge eksplicitne cilje. Takšne posredne prebivalstvene politike imenujemo tudi družinske politike. Družinske politike vsebujejo številne ukrepe oziroma orodja, s katerimi lahko države omejujejo posledice odlaganja rojstev in nizkih STR (Kohler, 2006, str. 36–37):

a. Finančne spodbude:

- periodična denarna plačila za posameznega otroka,
- izplačilo ali posojilo denarnih vsot ob določenem dogodku v otrokovem življenju (ob rojstvu, ob vpisu v šolo),
- subvencionirane storitve in dobrine (izobraževanje, zdravstvena oskrba idr.),
- stanovanjska posojila, subvencije in skladi.

b. Spodbude za večjo kompatibilnost dela in družine:

- porodniški in starševski dopust vključno s pravico vrnitve na staro delovno mesto,
- otroško varstvo,

- prožni delovni čas in možnost dela s skrajšanim delovnim časom,
- protidiskriminacijska zakonodaja in enakopravnost spolov na delovnih mestih.

c. Širše družbene spremembe, ki podpirajo otroke in starševstvo:

- izboljševanje zaposlitvenih možnosti za mlade odrasle ljudi,
- otrokom prijazno okolje (varne soseske, umiritev prometa, otroška igrišča idr.),
- enakost spolov pri zaposlovanju, plačilu in socialnih transferjih,
- podpora za poroke in partnerstva (zakonsko svetovanje in izobraževanje ter spodbude za vzpostavitve formalnih partnerstev),
- razvoj pozitivnega socialnega odnosa do otrok in starševstva.

Družinske politike zadevajo več različnih področij življenja, zato se bom pri opisu povezave med posameznimi politikami in rodnostjo osredotočil predvsem na štiri oblike družinske politike, ki zadevajo starševstvo in so najtesneje povezane z rodnostjo. To so: porodniški dopust, starševski dopust, otroško varstvo in otroški dodatki.

Porodniški in starševski dopust sta v vseh razvitih državah uzakonjena. Glavni namen teh dveh oblik družinske politike je, da se zagotovi dohodek in delovna sigurnost materam in očetom ter se pospeši kompatibilnost med delom in družino za matere. Predvsem starševski dopust pa je pomemben tudi z vidika doseganja enakopravnosti med spoloma, tako na delovnem mestu kot znotraj družine. Naslednja oblika so storitve v zvezi z otroškim varstvom, ki so skozi čas doživele večje spremembe v namembnosti, saj so bile nekoč namenjene predvsem premagovanju revščine, danes pa služijo kot pomoč pri razvoju in izobrazbi otroka. Otroško varstvo je lahko javno (institucionalno) ali pa privatno, kar pomeni, da večina skrbi pade na družino samo. Zadnja oblika družinske politike so otroški dodatki – denarna plačila, ki služijo kot pomoč staršem pri vzgoji otrok. Otroški dodatki so najbolj razširjeni izmed obravnavanih oblik in so v vseh razvitih evropskih državah opredeljeni kot socialna pravica otrok (Neyer, 2003, str. 14–31).

Značilno za vse omenjene oblike družinske politike je, da obstajajo precejšnje razlike v posameznih državah oziroma regijah in tako je različen tudi njihov vpliv na rodnost. Primer družinske politike, ki je močno naklonjena visoki rodnosti, predstavljajo skandinavske države, predvsem Švedska. Družinska politika na Švedskem ima tri glavne cilje: pospeševanje zaposlenosti mater, ločevanje mater od varstva otrok in spreminjanje odnosov med spoloma pri varstvu otrok in na delovnem mestu. Zelo dolgi porodniški in starševski dopust in s tem povezani visoki dodatki, ki omogočajo ljudem ohranitev življenjskega standarda, javno financirano otroško varstvo in otroški dodatki, ki so razbremenili družine pri zagotavljanju sociale, razširjenost socialnih transferjev otrokom vseh starosti (socialna pravica) ter nudenje predvsem socialnih storitev raje kot dajanje denarnih dodatkov – vse to je omogočilo visoko zaposlovanje mater in zmanjšalo ekonomsko negotovost mladih parov.

Poleg omenjenih ugodnih okoliščin, ki gredo v prid odločitvi za rojstvo otrok, pa so zelo pomembne tudi nekatere spodbude, ki so jih uvedle skandinavske države. Tako sta višina denarnih dodatkov in dolžina porodniškega dopusta odvisna od števila otrok v posamezni družini, kar daje prednost večjim družinam, na Švedskem pa so celo uvedli t. i. nagrado za hitrost, ki prinaša ugodnosti materam, ki se hitreje odločijo za drugega, tretjega in ostale otroke. To je pripeljalo do tega, da ima Švedska danes velik odstotek mater, ki preidejo na tretjega otroka (Macura, 2002, str. 80–86). Omogočeni so tudi posebni dodatki za tiste pare, ki ne uporabijo javne socialne, saj s tem pomagajo k razbremenitvi socialnega sistema. Kar pa je verjetno v največji meri vplivalo na višje STR v teh državah, pa je velik trud države za zaposlenost obeh staršev in za doseg enakopravnosti spolov na vseh področjih.

Skandinavske družinske politike so tako dobro vodilo, ki bi ga morale sprejeti tudi ostale države. Vendar pa je potrebno upoštevati, da imajo politike v različnih državah različno zgodovinsko in kulturno ozadje in pogosto služijo različnim političnim namenom, tako da skandinavski model ne prinaša nujno uspeha tudi drugod. Takšen primer so južnoevropske države, ki kljub poskusom vzpostavitve razvitega socialnega sistema še zmeraj dosegajo najnižje STR. Družinske politike v tem delu Evrope veljajo za slabo razvite, stroški otroškega varstva so visoki, zaposlovanje žensk izjemno nizko, mladi pa so soočeni z veliko ekonomsko negotovostjo. Podobno velja tudi za nemško govoreče države Zahodne Evrope (Nemčija, Švica, Avstrija). Glavni razlog za neuspeh družinskih politik leži v ohranjanju tradicionalizma in močnih družinskih vezeh. Tako se v teh državah spodbuja nesodelovanje žensk v plačanem delu, kar vodi v še večjo neenakopravnost spolov. Prav neenakost spolov doma in na delovnem mestu ter kompatibilnost med delom in družinsko vlogo za ženske pa veljata za glavno komponento, na katero morajo države s svojimi politikami vplivati, če želijo doseči uspeh v obliki višje rodnosti (Neyer, 2003, str. 31–33).

Številne študije so tako pokazale različne rezultate glede učinka družinske politike na rodnostno obnašanje. V splošnem velja, da je vpliv različnih elementov družinske politike na rodnost pozitiven, vendar pa zelo majhen in predvsem dolgoročen. Tako so številni demografi mnenja, da je učinek različnih družinskih politik večji na časovno razporeditev rojevanja otrok (pospeševanje ali zaviranje odlaganja rojstev otrok) kot na število otrok (STR). Glavni vzrok za to, da imajo politični ukrepi le majhen vpliv na rodnost, je v t. i. negativnem populacijskem momentumu. Ta pomeni, da je zaradi nizkih STR manj žensk v reproduktivnem obdobju, in tako tudi ugodnejše socialne razmere ne bodo povečale števila rojstev. Ženska, ki v času neustreznih razmer ni bila rojena, namreč ne more sama roditi večjega števila otrok zaradi izboljšanih razmer. Strukture prebivalstva upoštevajo, da se bo število žensk v reprodukcijski dobi zmanjševalo in da bo prisoten proces odlaganja rojstev ne glede na morebitne pozitivne učinke političnih ukrepov (Kohler, 2006, str. 38–40).

Zdi se, da prihajajo v poštev tiste družinske politike, ki so osredotočene predvsem na lajšanje konflikta med starševstvom in udeležbo žensk na trgu dela ter na zmanjševanje negotovosti v življenju mladih odraslih. Države z urejeno družinsko politiko, ki je

integrirana v trg dela, skrbstvo otrok ter odnose med spoloma, danes dosegajo najvišje stopnje rodnosti. Čeprav so otroški dodatki in druge denarne spodbude še zmeraj pomembne za podporo družinam, pa se zdi, da je ključnega pomena za ohranitev statusa družine prav materina zaposlitev (Neyer, 2003, str. 31).

Najtežje premostljiva ovira za razne politike, da bi uresničile pričakovanja, pa nedvomno ostaja rodnostno vedenje mladih ljudi, ki bo terjalo temeljite spremembe v prihodnosti, če želijo države doseči povečanje rodnosti. Številni mladi se namreč vse bolj zavedajo, da je v trenutnih razmerah v razvitih evropskih državah močno ogrožen že njihov lastni obstoj in si tako ne morejo privoščiti, da bi na svet pripeljali še otroke. Spremenjene življenjske razmere, ki so jih mladi sprejeli, in intenzivno odlaganje rojstev otrok bo težko odpraviti kar čez noč. Tako bo torej verjetno potrebno precej časa, da bodo uvedeni politični ukrepi prinesli opazne rezultate – potrebna bo precejšnja potrpežljivost in načrtno delo, za kar pa politiki, ki so izvoljeni za krajše časovno obdobje, pogosto nimajo posluha.

6. SKLEP

V zadnjih treh desetletjih je prišlo do pojava številnih spremenjenih trendov v partnerskem in rodnostnem obnašanju v razvitih evropskih državah. Tradicionalne družinske oblike niso več univerzalne. Partnerske zveze so manj stabilne kot kdajkoli prej. Otroci so rojeni kasneje v reprodukcijskem življenju, ženske pa rojevajo vse manj in manj otrok. In čeprav pričakovanja glede rodnosti ostajajo visoka, trenutno ni znakov, da bi se ta visoka pričakovanja prevedla v dejanska rojstva. V središču obravnavanja zgornjih trendov je proces odlaganja rojstev. Vse višje družbene norme in pritiski, vse bolj razvite alternativne življenjske poti in vse večje zahteve na trgu dela silijo mlade ljudi k vse večjemu uravnavanju različnih dejavnosti in h kompenzaciji, v kateri se zdi, da jo je najslabše odnesla prav rodnost. Lahko rečemo, da se je časovno odlaganje rojstva otrok pojavilo predvsem kot odgovor mladih odraslih ljudi na vse prej omenjene izzive.

Odlaganje rojstev je ob koncu prejšnjega stoletja že zajelo vse države Evrope. Gre torej za univerzalen pojav v sodobni rodnosti, vendar pa kljub temu, da je povsod opazno naraščanje srednje starosti žensk ob rojstvu otroka (prvega ali vseh), razlike med državami še zmeraj ostajajo, še več, razlike med državami se zaradi različne intenzivnosti in različnih obdobj pričetka odlaganja rojstev še dodatno stopnjujejo. Heterogenost je tako poleg stopenj totalne rodnosti pod nivojem nadomestitve glavna značilnost sodobne evropske rodnosti.

Proces odlaganja rojstev otrok implicira tudi kasnejše nadomeščanje predhodno odloženih rojstev otrok. Analiza rodnostnega obnašanja starostnih kohort je pokazala, da v obdobju po 30. letu starosti res prihaja do nadomestitve predhodno odloženih rojstev, vendar le v

določenem obsegu. Tako se bo moralo v prihodnje ob zmanjšani intenzivnosti odlaganja rojstev, kasnejše nadomeščanje teh rojstev močno povečati, če želijo evropske države dosegati višje stopnje končne rodnosti naslednjih starostnih kohort in tudi višje STR. Primerjava različnih kazalcev rodnosti je potrdila, da so trenutne STR v razvitih evropskih državah pod močnim vplivom časovne komponente odlaganja rojstev in so zato podcenjene. Realno naj bi bile te stopnje za približno 0,3 višje, kot kažejo uradni podatki.

Ženske v razvitih evropskih državah rojevajo otroke v vse poznejših starostih. Tako se je rodno obdobje žensk občutno skrajšalo; še nedolgo nazaj so rojevale otroke skozi celotno reprodukcijsko obdobje, danes praviloma v poznih dvajsetih oziroma šele po tridesetem letu starosti. Kljub velikemu napredku na področju medicine, ki je omogočil rojevanje otrok tudi v zelo poznih letih, biološka meja še zmeraj pomeni močno oviro, saj je poznejše rojevanje otrok povezano s številnimi (zdravstvenimi) tveganji, tako za matere kot tudi za njihove otroke. Če torej predpostavljamo, da ženske načrtujejo rojstvo prvega otroka šele po 30. letu starosti (kar potrjujejo tudi naraščajoči deleži f_{30-49}), potem imajo za dejansko uresničitev svojih reproduktivnih planov zelo malo manevrskega prostora. Vsako dodatno odlaganje lahko namreč pomeni, da bodo te ženske ostale brez otroka oziroma ne bodo izpolnile svojih pričakovanj glede števila otrok.

Vendar pa kljub sedanjim trendom v evropski rodnosti ostaja med demografiji prepričanje, da je odlaganje rojstev le začasen pojav v sodobni rodnosti in se bodo tako tudi stopnje rodnosti, ko bo proces odlaganja rojstev enkrat končan, vrnile na ravni izpred treh desetletij. Primer predstavlja Nizozemska, trenutno edina evropska država, kjer se je odlaganje rojstev že zaustavilo leta 1998, od takrat naprej pa je doživela znaten dvig STR. Čeprav je pričakovati v prihodnje določeno nadomeščanje rodnosti, pa evropske STR, razen v nekaj državah, ne bodo narasle do nadomestitvene ravni (2,0–2,1). Tudi bojazen, da bi Evropi grozila nevarnost pojava t. i. družb brez otrok, je odveč. Zdi se, da kljub vse bolj zapletenim življenjskim vzorcem in 'udejstvovanju' mladih odraslih na številnih področjih življenja, na koncu izmed kopice različnih interesov le prevladajo prirojeni biološki nagoni po skrbi za otroke in po vzgoji otrok – torej po starševski vlogi. Razlika je zgolj v tem, da se ljudje vse bolj zavedajo pomembnosti in zahtevnosti starševstva, tako da si želijo pred to življenjsko izkušnjo zagotoviti ekonomsko stabilnost in raven življenja, ki bo omogočila lagodno življenje zanje in za njihove otroke. Osnovni poudarek dajejo na kvaliteto in ne na kvantiteto.

Kdaj bo prišlo do zaključka procesa odlaganja rojstev, je težko reči. Zdi se, da so razvite evropske države že dosegle vrh intenzivnosti odlaganja rojstev, kar kaže manjši dvig STR po letu 2001 v večini teh držav. Vendar pa, če predpostavljamo mejo za rast srednje starosti žensk ob rojstvu prvega otroka nekje okrog 32 let, imajo tudi tiste države, ki imajo trenutno najvišje srednje starosti, pred seboj še vsaj 10–15 let odlaganja rojstev. Ko pa bo enkrat odlaganje rojstev končano, je seveda ob vseh temeljitih spremembah v sodobnih družbah nemogoče pričakovati vrnitev k prejšnjim vzorcem zgodnjega rojevanja otrok.

LITERATURA

1. Billari C. Francesco, Kohler Hans-Peter: Patterns of Lowest-Low Fertility in Europe. MPIDR Working Paper WP 2002-040. Rostock : Max Planck Institute for Demographic Research, 2002. 31 str.
2. Bongaarts John: The End of the Fertility Transition in the Developed World. Population and Development Review 28 (2002), 3. New York : Population Council, 2002. str. 419-443.
3. Cochrane Susan Hill: Fertility and Education, What Do We Really Know?. Washington : The International Bank for Reconstruction and Development, 1979. 175 str.
4. Frejka Tomas, Calot Gérard: Cohort childbearing age patterns in low fertility countries in the late 20th century: Is the postponement of births an inherent element? MPIDR Working Paper WP 2001-009. Rostock : Max Planck Institute for Demographic Research, 2001. 23 str.
5. Globočnik Petra: Primerjalna analiza rodnosti severne in južne Evrope. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 45 str.
6. Jegede Francis, Stubbs John: The Demographic Transition in Eastern and Western Europe: A Comparative Analysis. Derby : University of Derby, Department of Geography, 1997. 38 str.
7. Kohler Hans-Peter, Jere R. Behrman, Susan C. Watkins: Empirical Assessments of Social Networks, Fertility and Family Planning Programs: Nonlinearities and their Implications. Rostock: Max Planck Institute for Demographic Research, 2000. 37 str.
8. Kohler Hans-Peter, Billari F.C., Ortega J.A.: The Emergence of Lowest-Low Fertility in Europe During the 1990s. Population and Development Review 28 (2002), 4. New York : Population Council, 2002. str. 641-680.
9. Kohler Hans-Peter, Ortega J.A.: Tempo-Adjusted Period Parity Progression Measures, Fertility Postponement and Completed Cohort Fertility. Demographic Research. Volume 6, Article 6. Rostock : Max Planck Institute for Demographic Research, 2002. str. 91-144.
10. Kohler Hans-Peter, Billari F.C., Ortega J.A.: Low Fertility in Europe: Causes, Implications and Policy Options. Lanham, MD : Rowman & Littlefield Publishers, 2006. 51 str.

11. Kotnik Vesna: Adolescentna rodnost v Evropi in ZDA. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 42 str.
12. Lesthaeghe Ron: Europe's demographic issues: fertility, household formation and replacement migration. IPD Working Paper WP 2000-6. Brussels : Vrije Universiteit, 2000. 28 str.
13. Lesthaeghe Ron: Postponement and recuperation: Recent fertility trends and forecasts in six Western European countries. IPD Working Paper WP 2001-1. Brussels : Vrije Universiteit, 2001. 39 str.
14. Macura Miroslav, Beets Gijs: Dynamics of fertility and partnership in Europe. Volume 1. New York, Geneva : United Nations, 2002. 152 str.
15. Macura Miroslav, Beets Gijs: Dynamics of fertility and partnership in Europe. Volume 2. New York, Geneva : United Nations, 2002a. 227 str.
16. Malačič Janez: Sodobno obnavljanje prebivalstva in delovne sile. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1985. 221 str.
17. Malačič Janez: Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli. 5. izdaja. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2003. 378 str.
18. Malačič Janez: Late Fertility Trends in Europe. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2005. 13 str.
19. Neyer Gerda: Family Policies and Low Fertility in Western Europe. MPIDR Working Paper WP 2003-021. Rostock : Max Planck Institute for Demographic Research, 2003. 36 str.
20. Novak Alenka: Pot do starševstva. Ljubljana : Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, 1999. 42 str.
21. Palčič Damjan: Dejavniki odlaganja rojstev v starejša leta v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 47 str.
22. Sobotka Tomáš: Postponement of Childbearing and Low Fertility in Europe. Groningen : Rijksuniversiteit, 2004. 280 str.
23. Škof Lidija: Poklicna in materinska vloga ženske. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 48 str.

24. Škraban Damir: Demografske razlike med Evropo in Združenimi državami Amerike. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2004. 47 str.
25. Van de Kaa, D.J.: Options and sequences: Europe's demographic patterns. Nethur demography paper No. 39 (1997). Haag : Nederlands Interuniversitair Demografisch Instituut, 1997. 43 str.

VIRI

1. Europe in figures - Eurostat yearbook 2005.
[URL: <http://epp.eurostat.cec.eu.int>], 12.4.2006.
2. Evropska socialna in zaposlovalna politika, zbornik razprav. Ljubljana : Kalandrovo društvo, 1998. 129 str.
3. Hans-Peter Kohler's Home-Page.
[URL: <http://www.ssc.upenn.edu/~hpkohler/hpkhome.htm>], 7.5.2006.
4. Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock (Nemčija).
[URL: <http://www.demogr.mpg.de>], 25.4.2006.
5. OECD Employment Outlook 2005. Washington : OECD, 2006.
6. Population Activities Unit - Fertility and Family surveys (FFS). Geneva : United Nations Economic Commission for Europe (UNECE).
[URL: <http://www.unece.org/pau/ffs>], 7.4.2006.
7. Recent Demographic Developments in Europe 2003. Strasbourg : Council of Europe, 2004.
8. Recent Demographic Developments in Europe 2004. Strasbourg : Council of Europe, 2005.
9. Rodnostno vedenje Slovencev, nacionalno poročilo. Ljubljana : ZRC SAZU, 1998. 112 str.
10. Vienna Yearbook of Population Research 2005. Wien : ÖAW, 2006.

PRILOGA

Priloga 1: Pričakovano število let v izobraževanju v obdobju 15-29 let za države OECD v letu 2003

Država	Moški (število let)	Ženske (število let)	Razlika v prid ženskam (v letih)
Avstrija	5,9	6,1	0,2
Belgija	6,6	6,8	0,2
Češka	5,3	5,5	0,1
Danska	8,9	9,3	0,4
Finska	7,8	8,5	0,8
Francija	7,8	8,2	0,4
Grčija	6,0	6,5	0,5
Irska	5,4	6,0	0,6
Islandija	7,5	8,5	1,0
Italija	5,9	6,5	0,6
Luksemburg	7,6	7,4	(-0,2)
Madžarska	6,6	6,8	0,2
Nemčija	7,7	7,7	0,0
Nizozemska	6,0	5,9	(-0,1)
Norveška	6,5	7,5	1,0
Poljska	7,9	8,4	0,5
Portugalska	5,4	6,1	0,7
Slovaška	5,1	5,7	0,6
Španija	5,8	6,6	0,8
Švedska	7,4	7,9	0,5
Švica	6,7	6,1	(-0,6)
Velika Britanija	6,2	6,4	0,2

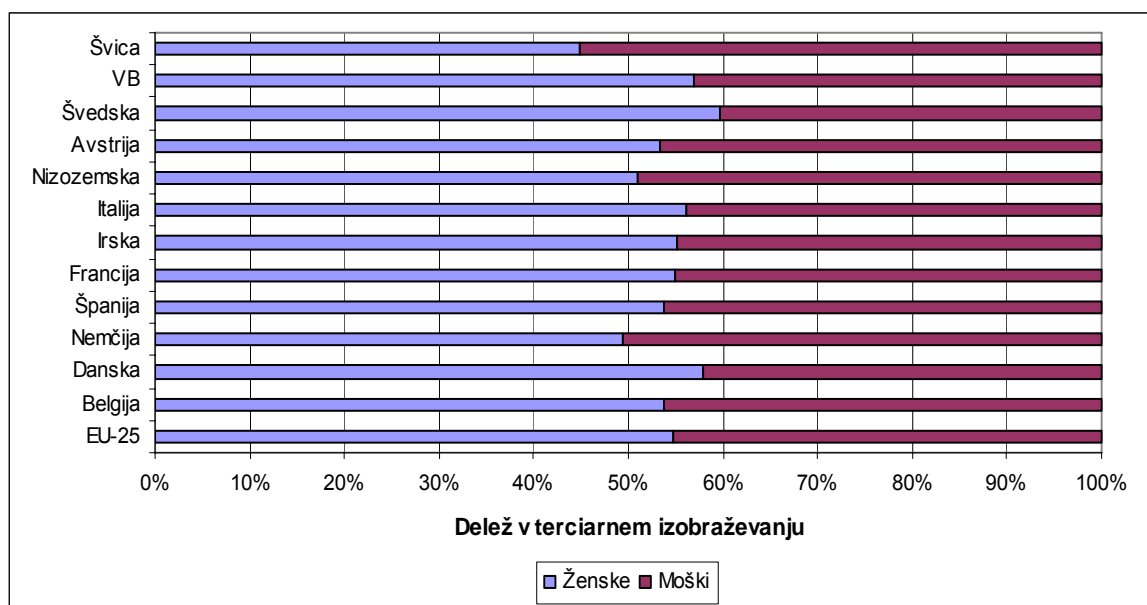
Vir: OECD Employment Outlook 2005, 2006.

Priloga 2: Razmerje med ženskami in moškimi (starost 20-24 let) v sekundarnem in terciarnem izobraževanju za izbrane države in EU-25 v letu 2004

Država (območje)	Sekundarno izobraževanje		Terciarno izobraževanje	
	Delež populacije 20-24, ki se izobražuje (%)		Razmerje med ženskami in moškimi (%)	
	Ženske	Moški	Ženske	Moški
EU-25	79,6	73,7	54,8	45,2
Belgija	86,8	77,4	53,8	46,2
Danska	76,3	73,2	57,9	42,1
Nemčija	74,2	71,5	49,4	50,6
Španija	68,6	53,9	53,8	46,2
Francija	81,3	78,2	55,0	45,0
Irska	88,6	82,1	55,2	44,8
Italija	78,2	67,6	56,2	43,8
Nizozemska	77,4	71,0	50,9	49,1
Avstrija	86,3	86,2	53,3	46,7
Švedska	87,6	85,1	59,6	40,4
Velika Britanija	76,6	76,2	57,0	43,0
Švica	85,6	80,4	44,9	55,1

Vir: Eurostat yearbook 2005, 2006.

Tabela 2: Deleži žensk in moških v terciarnem izobraževanju v izbranih državah in EU-25 v letu 2004

Vir: Eurostat yearbook 2005, 2006; Priloga 2.

Priloga 3a: Srednja starost žensk ob rojstvu prvega otroka za izbrane evropske države v obdobju 1970-2000

Država	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Avstrija	-	-	-	24,3	25,0	25,7	26,4
Nemčija	24,0	24,5	25,0	26,1	26,6	27,5	28,2
Francija	24,4	24,5	25,0	25,9	27,0	28,1	27,9
Nizozemska	24,8	25,2	25,7	26,6	27,6	28,4	28,6
Švica	25,3	25,7	26,3	27,0	27,6	28,1	28,7
VB	-	24,2	24,7	25,1	25,5	26,1	26,5
Finska	-	-	-	25,9	26,5	27,2	27,4
Belgija	24,3	24,4	24,7	25,5	26,4	27,3	-
Irska	-	25,5	25,5	26,1	26,6	27,3	27,8
Norveška	-	-	-	-	25,5	26,4	26,9
Švedska	25,9	24,4	25,3	26,1	26,3	27,2	27,9
Italija	25,0	24,7	25,0	25,9	26,9	28,0	-
Španija	-	25,1	25,0	25,8	26,8	28,4	29,1
Slovenija	23,7	23,0	22,9	23,1	23,7	24,9	26,5
Madžarska	22,8	22,5	22,4	22,8	23,1	23,8	25,1
Portugalska	-	-	24,0	24,2	24,9	25,7	26,5
Grčija	25,0	24,5	24,1	24,5	25,5	26,6	-
Danska	23,9	23,9	24,6	25,6	26,4	27,4	-
Povprečje vseh držav	24,41	24,50	24,85	25,60	26,38	27,37	27,80

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Priloga 3b: Srednja starost žensk ob rojstvu vseh otrok za izbrane evropske države v obdobju 1970-2000

Država	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Avstrija	26,7	26,3	26,3	26,7	27,2	27,7	28,2
Nemčija	26,6	26,3	26,4	27,1	27,6	28,3	28,7
Francija	27,2	26,7	26,8	27,5	28,3	29,0	29,4
Nizozemska	28,2	27,4	27,7	28,4	29,3	30,0	30,3
Švica	27,8	27,5	27,9	28,4	28,9	29,4	29,8
VB	26,3	26,5	26,9	27,3	27,6	28,2	28,5
Finska	27,1	27,1	27,7	28,4	28,9	29,3	29,6
Belgija	27,2	26,6	26,6	27,2	27,9	28,4	-
Irska	30,4	29,6	29,7	29,8	29,9	30,2	30,6
Norveška	27,0	26,4	26,9	27,5	28,0	28,8	29,3
Švedska	27,0	26,7	27,6	28,4	28,6	29,2	29,9
Italija	28,3	27,6	27,4	28,0	28,9	29,7	30,3
Španija	29,6	28,8	28,2	28,4	28,9	30,0	30,7
Slovenija	26,7	25,9	25,4	25,5	25,9	27,0	28,2
Madžarska	25,4	25,3	24,7	25,0	25,6	26,3	27,3
Portugalska	29,0	28,3	27,2	27,2	27,3	28,0	28,6
Grčija	27,4	26,8	26,1	26,3	27,2	28,2	29,1
Danska	26,8	26,4	26,8	27,7	28,5	29,2	29,7
Povprečje vseh držav	27,15	27,07	27,03	27,55	28,13	28,87	29,29

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Priloga 3c: Srednja starost žensk ob rojstvu otrok višjih paritet (brez prvega otroka) otroka za izbrane evropske države v obdobju 1970-2000

Država	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Avstrija	-	-	-	28,5	28,9	29,0	29,5
Nemčija	28,5	28,0	27,7	28,0	28,6	29,0	29,2
Francija	29,2	28,7	28,2	28,6	29,3	29,7	30,6
Nizozemska	30,4	29,1	29,2	29,8	30,7	31,3	31,7
Švica	29,7	29,0	29,1	29,5	30,0	30,4	30,8
VB	-	28,1	28,5	28,8	29,1	29,5	29,9
Finska	-	-	-	30,1	30,5	30,6	31,1
Belgija	29,3	28,7	28,4	28,6	29,2	29,4	-
Irska	-	31,5	31,4	31,4	31,5	31,9	32,5
Norveška	-	-	-	-	29,9	30,6	31,0
Švedska	-	28,6	29,2	30,0	30,3	30,6	31,4
Italija	30,3	29,9	29,5	30,0	30,9	31,5	-
Španija	-	31,1	30,6	30,8	30,9	31,6	32,6
Slovenija	29,5	28,8	27,7	27,7	27,8	28,9	29,9
Madžarska	28,0	27,5	26,5	26,8	27,5	28,2	29,1
Portugalska	-	-	29,8	29,8	29,9	30,6	31,2
Grčija	29,2	28,6	27,7	27,6	28,5	29,5	-
Danska	28,8	28,4	28,7	29,6	30,3	30,7	-
Povprečje vseh držav	29,37	29,13	28,82	29,10	29,59	30,13	30,54

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005;
Lastni izračuni.

Priloga 4: Delež otrok posamezne paritete v izbranih evropskih državah v letu 2001

Država	Delež otrok določene paritete (%)				
	1. otrok	2. otrok	3. otrok	4. otrok	5. otrok in višje paritete
Avstrija	46,0	35,4	13,0	3,8	1,7
Nemčija	44,7	38,0	12,2	3,3	1,9
Francija	52,2	30,5	11,9	3,3	2,0
Nizozemska	46,2	36,3	12,3	3,4	1,8
Švica	45,5	38,0	12,3	3,1	1,1
VB	40,0	37,2	14,8	5,0	3,0
Finska	40,6	33,0	16,2	5,7	4,4
Belgija	47,2	33,0	13,0	4,2	2,7
Irska	40,7	31,0	16,8	7,2	4,3
Norveška	40,5	36,2	17,0	4,5	1,9
Švedska	45,5	38,0	12,3	3,1	1,1
Italija	50,3	37,1	9,7	2,1	0,8
Španija	53,0	36,3	8,1	1,6	0,9
Slovenija	49,2	36,5	10,7	2,5	1,2
Madžarska	44,4	32,0	14,6	4,9	4,2
Portugalska	53,2	34,2	8,8	2,4	1,5
Grčija	47,2	37,7	10,8	2,9	1,3
Danska	46,2	35,2	13,7	3,5	1,3
Povprečje vseh držav	47,8	35,2	11,8	3,3	1,9

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005;
Recent Demographic Developments in Europe 2003, 2004;
Lastni izračuni.

Priloga 5: Deleža $f_{(35+)}$ in $f_{(40+)}$ v razvitih evropskih državah za obdobje 1965–2003

Država	% $f_{(35+)}$			% $f_{(40+)}$		
	1965	1980	2003	1965	1980	2003
ZAHODNA EVROPA						
Francija ¹	11,2	7,0	14,9	2,6	1,2	2,5
Nizozemska ¹	16,2	6,5	16,8	4,3	1,2	2,0
Belgija ²	11,9	6,0	9,7	2,7	1,1	1,3
VB	–	7,2	16,4	–	1,3	2,9
Irska ¹	26,4	19,8	24,0	7,7	4,9	3,8
Avstrija	12,5	7,5	13,2	3,1	1,6	2,2
Nemčija ²	10,7	6,0	13,1	2,4	1,0	1,8
Švica ¹	13,0	7,9	17,0	3,1	1,3	2,5
SEVERNA EVROPA						
Švedska	10,5	8,4	17,8	2,3	1,3	2,9
Danska	9,3	5,9	15,5	1,9	0,8	2,2
Finska	14,8	10,4	17,3	4,4	2,0	3,2
Norveška ¹	13,2	7,3	14,7	3,3	1,2	2,3
JUŽNA EVROPA						
Italija ²	15,5	10,1	20,4	4,0	2,1	3,4
Španija ¹	20,6	14,0	21,6	5,9	3,7	3,1
Grčija ¹	12,3	7,6	15,2	2,6	1,7	2,6
Portugalska ¹	21,5	12,1	14,4	6,9	3,8	2,4

¹ Zadnji razpoložljivi podatki so za leto 2002.

² Podatki so za leto 2001 (Italija, Nemčija) oziroma za leto 1997 (Belgija).

Vir: Recent Demographic Developments in Europe 2004, 2005.

Priloga 6: Pregled nacionalnih družinskih politik v razvitih državah Evrope v obdobju 1998–2002

Država	Porodniški dopust (trajanje v tednih)	Starševski dopust (trajanje)	Dostopnost javnega otroškega varstva		Osnovni princip otroških dodatkov
			Do 3. leta starosti	Od 3. do 6. leta starosti	
ZAHODNA EVROPA					
Belgija	15	3 mesece	da	da	glede na zaposlenost
Francija	16-26 ²	3 leta	da	da	drugi in naslednji otroci
Nizozemska	16	6 mesecev ³	ne	da	univerzalen
VB	18	13 tednov ³	ne	da	univerzalen
Avstrija	16	2 leti	ne	ne	univerzalen
Nemčija	14	3 leta	ne	da	univerzalen
SEVERNA EVROPA					
Švedska ¹	8,5		da	da	univerzalen
Danska ¹	18		da	da	univerzalen
Finska	17,5	26 tednov	da	da	univerzalen
Norveška ¹	9	42–52 tednov	ne	ne	univerzalen
JUŽNA EVROPA					
Italija	20	10 mesecev	ne	da	glede na zaposlenost in višino dohodka
Španija	16	3 leta	–	–	
Grčija	18	3,5 meseca ³	–	–	
Portugalska	17,1	6 mesecev ³	–	da	

¹ V teh državah je porodniški dopust del starševskega dopusta.

² V Franciji je pri tretjem in naslednjih otrocih odobren podaljšan porodniški dopust.

³ Starševski dopust velja za vsakega od staršev.

Vir: OECD Employment Outlook 2001, 2002; Neyer, 2003, Priloga 5-10.